The background features a complex network of overlapping hexagons and thin blue lines, some of which are solid and others dashed. Small red and blue dots are scattered throughout the composition, connected by thin lines, suggesting a digital or data network. A large, solid dark blue rectangle is positioned on the left side, containing the main title text.

PROCENA IZVODLJIVOSTI

za razvoj online
platforme o učešću
građana

Ky raport është përgatitur nga Instituti Demokratik i Kosovës (KDI) për projektin DEMOS, i cili zbatohet nga HELVETAS Swiss Intercooperation

Mohim: Gjetjet dhe konkluzionet e shprehura në këtë raport nuk paraqesin domosdoshmërisht qëndrimet e SDC-së, Suedisë, Norvegjisë dhe HELVETAS Swiss Intercooperation.

©DEMOS

Publikuar: Nëntor 2021

Sadržaj

Uvod.....	4
Metodologija	9
Razumevanje učešća građana.....	10
Procena postojećih platformi unutar javnih institucija.....	15
I. Procena 38 veb stranica kosovskih opština	15
II. Procena drugih platformi koje su izgrađene da pomognu digitalno učešće građana na Kosovu.	21
Platforma: Konsultimet. Platforma javnih konsultacija - Neka se vaš glas čuje21	
I. Platforma: Digitalna platforma za učešće javnosti.....	24
II. Druge platforme koje zapravo nisu dostupne ili su pasivne.....	30
Potrebne veštine i resursi za administriranje budućih platformi.....	32
Potencijalna rešenja.....	36
1. Predlozi za potencijalno ažuriranje trenutnih platformi kako bi se povećalo učešće građana	36
2. Predlozi za sprovođenje dokazano uspešnih platformi za uključivanje građana	39
Potencijalna rešenja.....	43
1. Predlog za stvaranje nove platforme od nule, zasnovane na specifičnom kontekstu Kosova i ispunjavanju najboljih praksi i standarda	46
Vizija Ministarstva lokalne samouprave za platformu za digitalizaciju opštinskih veb stranica - opštine.....	47
Predložena orijentacija oko troškova i drugih resursa vezanih za potencijalna rešenja ..	49
Zaključci.....	52
Dodaci	54

Uvod

Ovaj izveštaj o proceni izvodljivosti je izvršio procenu trenutnih onlajn veb stranica 38 opština Kosova. Deo procene su bile i glavne platforme unutar sistema vlasti na Kosovu ili podržane od javnih institucija, platforme koje pomažu procese otvorene vlade, učešće (angažovanje) građana i digitalnu vladu. U ovom procesu smo procenili stvarni dizajn, funkcije, pristup korisnika, mobilnu upotrebu i tehnologije koje iste omogućavaju. Postoji analiza izvodljivih opcija za novu održivu online platformu (ili dodatne funkcije u okviru trenutnih platformi) koje bi omogućile i poboljšale učešće građana na lokalnom nivou.

Sve opštine Kosova imaju svoje veb stranice. Sa malim izuzecima ¹, sve opštine na Kosovu su aktivne u objavljivanju informativnih materijala preko svojih veb stranica. Iz detaljnog procesa skeniranja svih veb stranica, unakrsnim pregledavanjem sa različitih uređaja, pretraživača i testiranjem sa različitim alatima možemo zaključiti da su mobilno odzivne i da imaju jedinstven sistem upravljanja sadržajem koji je vrlo popularna Open Source platforma, poznata kao Wordpress.

Dotični sistem za upravljanje sadržajem (Wordpress) nudi mogućnost da imate skalabilne web stranice koje mogu proširiti karakteristike integracijom novih komponenti na modularan način.

Zaključujemo da postoji dobra baza i da se dobro radi, ali je vrlo ograničena i ne zadovoljava standarde mobilnog odziva, brzog učitavanja, pristupa korisnika i što je najvažnije ne zadovoljava minimalne potrebe za odgovarajućim digitalnim učešćem građana. Čini se da su ograničenja očigledna iz šablona koji je za opštine osmislila ugovorena kompanija godinama ranije, kao i iz načina na koji IT osoblje svake dotične opštine stupa u interakciju sa ovim veb stranicama, kako ih prilagođava i upravlja njima.

1 Opštine u severnom delu Kosova, sa većinskim srpskim stanovništvom.

U stvari, iako su veb stranice aktivne, većina opština u Republici Kosovo na svojoj veb stranici ne nudi dovoljno alata za povećanje učešća građana u upravljanju i donošenju odluka u lokalnim institucijama. Situacija nakon Covid-19 nekako je podstakla e-obrazovanje i e-zdravlje, ali učešće građana u upravljanju nije doživelo isti napredak.

Sve platforme koje smo procenili u našem istraživanju, čak i na nivou lokalne uprave ili u agencijama centralne vlade, koriste veb stranice kao alate za komunikaciju u jednom smeru, javna institucija → građanin, veb stranice služe kao medij za razmenu informacija, ali nema interakcije između zainteresovanih strana (građana, nevladinih organizacija, medija). Opštine ne daju mnogo prostora za diskusiju niti za sticanje utiska ili mišljenja građana u procesima upravljanja, planiranja ili odlučivanja.

Karakteristike platformi koje omogućavaju učešće građana

Online debate sa građanima, prikupljanje predloga građana, učešće građana u planiranju budžeta, merenje javnog mnjenja, izražavanje mišljenja građana putem elektronskog glasanja, anketa, javnog mnjenja ili saradnja na izradi novih zakona i propisa, kao karakteristike koje karakterišu veb stranice prilagođene učešću građana, nisu prilagođene na veb stranicama opština Kosova, pa čak ni na nivou vlasti.

Većina opština ima samo kontakt formu za prijavu zabrinutosti, a oni koriste ovaj alat posebno za prijavu zabrinutosti u vezi sa bezbednošću u zajednici, što ograničava upotrebljivost.

Sve opštine su podrazumevano planirale da imaju softver FORUM preko svojih veb stranica, ali ga nijedna nije uspostavila. Na svim veb stranicama na kojima je meni pod nazivom FORUM još uvek vidljiv, on će preusmeriti posetioce na neispravan link.

Iako postoji nekoliko eksternih platformi za omogućavanje digitalnog učešća građana, platforme koje su razvijene uz podršku javnih agencija, civilnog društva ili drugih međunarodnih organizacija se ne održavaju, a opštine Kosova ih ne koriste aktivno, uz određene izuzetke. Nizak nivo angažovanja javnih institucija da ažuriraju svoje podatke na ovim platformama, doveo je do toga da je nivo angažovanja građana još niži.

Najbolje studije slučaja koje možemo spomenuti u našem istraživanju su platforme²:

a. Konsultimet.rks-gov.net, platforma koju je osmislila Vlada Kosova da olakša digitalne javne konsultacije. Koriste je neke centralne vladine institucije i samo 3 opštine, čak ni opštine koje su aktivne na platformi ga ne koriste redovno. Ova platforma je oglasna tabla, na kojoj se građani mogu informisati o svim aktivnim ili zatvorenim javnim konsultacijama. Filtrira događaje na osnovu institucija koje organizuju javne konsultacije. Platforma je ograničena jer ne postoje mogućnosti za građane da učestvuju online u ovim konsultacijama. Osim informacija koje se dele sa građanima, nema prostora za interaktivnost. Građani su putem ove platforme uglavnom informisani o fizičkim konsultacijama. Institucije koje organizuju, datum, mesto i osobe za kontakt. Platforma sama po sebi ne nudi alate za omogućavanje digitalnog učešća, dodavanje komentara, podnošenje predloga (osim ako građanin šalje e-mail osobi) ili glasanje. Nema drugih funkcija ili mehanizama povratnih informacija. Nije mobilna, ima prostora za poboljšanje dizajna.

b. Drugi slučaj je Digitalna platforma za građane učesnike. To je platforma razvijena uz podršku OEBS-a za opštine. Do sada je samo 5 opština pristupilo ovoj platformi, a većina je ne koristi redovno. Ova platforma uglavnom zadovoljava funkcije digitalnog učešća građana, mobilnu reakciju i laku navigaciju.

Da bi omogućile i podstakle učešće građana, opštine Kosova treba da razviju pod-sisteme ili aplikacije koje mogu omogućiti različite oblike i kanale građanskog učešća. I ove alate treba razviti na veb stranicama opština ili ugraditi na njihove odredišne stranice. Građani nemaju hrabrosti, veština i strpljenja da traže platforme za učešće građana na nivou države, preko pretraživača, da provere koja od njih radi i koja je ažurirana, i nakon uspešnog pronalaženja, da kopaju tamo da pronađu svoju opštinu i nakon toga, da podnesu upit, zahtev ili potraže dodatne alate za učešće građana. Pri-mena previše koraka, ogromna složenost, loš dizajn i mala brzina smanjuju hrabrost i volju građana da se angažuju digitalno.

Sve usluge građanskog učešća za određenu instituciju treba da budu u okviru veb stranice ove institucije, na hotspot poziciji. Ali pre nego što razviju bilo koju aplikaciju ili paralelno sa razvojem daljih karakteristika, opštine takođe moraju rešiti mnoge probleme sa kojima se njihove stvarne veb stranice suočavaju. Problemi su u dizajnu, strukturi, jednakoj dostupnosti korisnicima i performansama.

---

² Mnoge studije slučaja su date u nastavku. Studije slučaja su odabrane na osnovu karakteristika koje definišu platforme za učešće građana. Osim veb stranica 38 opština, uključene su sve platforme koje odgovaraju gore navedenim karakteristikama i koje se odnose na veb stranice bilo koje opštine ili na Ministarstvo administracije lokalne samouprave ili Ministarstvo javne uprave.

Loš dizajn, složena navigacija ili prespora „brzina učitavanja stranica“ mogu obeshrabriti svakog građanina od daljeg angažmana, odnosno od učešća. Građani koji imaju lošu internet konekciju ili stare uređaje iskusili bi dosta poteškoća u ostvarivanju prava na učešće. Opštine (druge institucije) trebale bi rešavati ove prepreke na stvarnim veb stranicama, kao i u bilo kojem rešenju koje se konačno može osmisliti, jer bi te prepreke obezvređile svako odlično (odgovarajuće) rešenje koje dođe nakon njih.

Ali dok opštine ne razviju nove podsisteme/aplikacije, one mogu da koriste dve gore pomenute platforme, konsultimet.rks-gov.net i Digitalnu platformu za građane učesnike, sa fokusom na poslednju kao više holističko rešenje.

Rezime procene strukture, dizajna, pristupačnosti i performansi

Veb stranice kosovskih opština dele zajedničku Wordpress temu, koja ima mnogo problema sa performansama, a posebno probleme sa optimizacijom za mobilne uređaje, uprkos tome što su „mobilno odgovorni“. Sve aktivne veb stranice imaju vrlo malu brzinu rada i složene su za navigaciju. Za građane pristup pravim informacijama nije lak i intuitivan proces.

Autor je ispod priložio detaljan izveštaj za sve veb stranice, u posebnom delu, kao i u aneksima. Za svaku opštinu postoji izveštaj o proceni sa metrikom.

Jedan problem koji karakteriše skoro sve opštine je loše održavanje.

Veoma veliki broj „pokvarenih linkova“ na veb stranicama opština šteti korisničkom iskustvu, obeshrabruje korisnike da nastave da se bave veb stranicama, a šteti i ugledu opštinskih veb stranica na pretraživačima i platformama društvenih medija. Ovaj i drugi problemi nastali su kao rezultat toga da je zajednička struktura unapred osmišljena za sve opštine, ali opštine nisu sledile isti trend da unose svoje podatke i uređuju lažne ili prazne stranice, kao posledica toga možete pronaći mnogo praznih stranica, lažnih stranica i neispravnih linkova unutar veb stranica. Posetiocima to nenamerno daje percepciju da se ove veb stranice ne održavaju, ne ažuriraju i da su nepotpune. To bi narušilo poverenje korisnika. Zbog ovih iskustava bilo bi teško privući iste posetioce sa novorazvijenim funkcijama.

Jedna od prepreka građanima u pogledu veb stranica opštine je i loš dizajn, neprikladan je za intuitivno pregledavanje, ponašanje posetilaca na platformama veb stranica je

nesvesno naviklo na velike veb platforme, kao što su novinski portali, veb stranice društvenih mreža i aplikacije, posetioци posvuda gledaju kako bi doživeli slična iskustva kada dodiruju, skroluju i kreću se po platformi ili aplikaciji. Lokalne institucije treba da ažuriraju svoj dizajn, da njihova struktura navigacije bude intuitivnija.

Brzina učitavanja web stranice i optimizacija za mobilne uređaje takođe je veliki problem.

Za korisnike, brzina učitavanja i problemi sa dizajnom kao loše iskustvo proporcionalno se povećavaju njihovim nivoom angažovanja, odnosno stepenom populacije veb sajtova sa podacima, uslugama ili linkovima.

Što je veb stranica aktivnija u objavljivanju, to je sporija brzina učitavanja. Što je veb stranica aktivnija u objavljivanju, to je proporcionalno povećalo i stopu greške.

Jedan od netehničkih problema je i činjenica da većina veb stranica opština nije sinhronizovana sa neosnovnim jezikom stanovnika opština.

Prisustvo na društvenim medijima

Facebook stranice su glavni kanal društvenih medija koji opštine koriste za vizualno komuniciranje informacija javnosti. Opštine češće koriste Facebook nego veb stranice. Facebook nudi širi spektar alata i aplikacija za angažovanje zajednica putem ove platforme, ali opštine ne koriste većinu njih. Koriste nasumične standardne postove, objavljuju slike i video zapise povezane s tekstualnim opisima. Koristili su Twitter i Instagram sa ograničenjima.

POTENCIJALNA REŠENJA I PREPORUKE

Proveravanjem i balansiranjem snaga, slabosti i mogućnosti, postoji izvodljivost izgradnje aplikacija za učešće građana, čak i na stvarnim platformama, instaliranjem, konfiguracijom i prilagođavanjem novih platformi koje se prodaju na globalnom tržištu ili razvojem nove od nule.

Opštinske institucije i mnoge centralne institucije razvile su svoje veb stranice u otvorenom sistemu za upravljanje sadržajem poznatom kao Wordpress. Wordpress ima mnogo opcija za poboljšanje performansi i dizajna.

- I. Za Wordpress platforme, članovi volonterske zajednice širom sveta, međunarodne organizacije i međunarodne programske kompanije razvile su nekoliko alata (dodataka) koji bi mogli povećati građansko učešće. Ovi dodaci se mogu instalirati i integrisati zasebno na stvarne veb stranice opština. Mogu se instalirati samostalno ili integrisano. Za Wordpress kao otvorenu platformu, nove funkcije se mogu razviti od nule i mogu se dodati na veb stranice kao proširenje bez oštećenja ili gubitka bilo koje funkcije na stvarnim veb stranicama. Uprkos razvoju od nule, već izgrađene funkcije na tržištu mogu se instalirati kao Wordpress dodaci, te razvijene dodatke treba konfigurisati za specifičan kontekst i prevesti na naš jezik. Kasnije ih je potrebno ažurirati i održavati. Među IT osobljem lokalnih i centralnih institucija postoji kvalifikovano IT osoblje za to. Na kosovskom tržištu takođe postoji mnogo programera koji mogu da ga razviju i održavaju po ekonomičnoj ceni.

Ovo ostaje najjednostavnije i najplemenitije rešenje koje se predlaže u ovom istraživanju, kratkoročno srednjoročno rešenje. Dok se ovo jednostavno rešenje ne uspostavi, lokalne i centralne institucije mogu kao privremenu alternativu koristiti dve od gore navedenih najuspešnijih platformi. Oni mogu koristiti ove platforme naknadno ili na sinergijski način, mnoge od njih istovremeno kako bi povećali kanale i mogućnosti učešća građana.

- a. Korišćenje stvarnih eksternih platformi koje nude neke karakteristike digitalnog građanskog učešća koje se ne nude putem veb stranica opština ili drugih javnih institucija je opcija koja se može koristiti u bilo kojem scenariju, iz tog razloga ih nismo klasifikovali kao rešenja sama po sebi, ili kao novo rešenje jer već postoje u javnosti. Analiza njihove istorije u poslednje dve godine pokazuje da ni opštine ni građani ove platforme ne pokazuju

kao potencijalno/atraktivno rešenje. Bez obzira na gore navedeno mišljenje, javne institucije mogu odmah nesmetano povezati ove platforme na svoje veb stranice i odatle mogu održavati aktivnosti. Govorimo o [Platforma e konsultimeve publike - Bëjeni zërin tuaj të dëgjohet](#) i [Platforma Digjitale Për Pjesëmarrje të Publikut](#).

- II. Druga opcija je razvijanje i prilagođavanje platformi za građansko učešće koje su na svetskom tržištu, platforme koje su se uspešno dokazale u velikom obimu, u mnogim zemljama i u desetinama malih i velikih gradova, primenjuju se sa velikim uspehom u razvijenim i zemljama u razvoju. Ove platforme treba da se razvijaju i hostuju u poddomenu svake opštine i da budu ugrađene na određene stranice. Budući da ne mogu u potpunosti zameniti aktuelne opštinske portale, oni pružaju programe učešća građana. Istražujući preko dvadeset sličnih platformi, najpogodnije i najisplativije su Consul Project i Decidim, detalje o njima podelićemo u drugim odeljcima.
- III. Treća opcija je razvoj nove platforme od nule, sa svim karakteristikama i specifikacijama dizajna kako bismo definisali u ranoj fazi. Većinu njih smo detaljno opisali u posebnom odeljku u nastavku. Ministarstvo administracije lokalne samouprave³ izradio je plan i postavio za cilj razvoj nove holističke platforme za lokalne opštine u periodu do 2025. godine. Platforma e-Komunat će biti na usluzi građanima da povećaju njihovo učešće u donošenju odluka na lokalnom nivou, takođe će biti na usluzi samim opštinama za digitalizaciju opštinskih usluga povećanjem efikasnosti ovih usluga građanima.

Platforma E-OPŠTINA će biti interoperabilna platforma sa svim postojećim platformama koje rade u javnom servisu. Ova platforma će uključiti usluge 38 opština Republike Kosovo, koje pružaju usluge na službenim jezicima na Kosovu.

Platforma će se fokusirati na praćenje opštinskih organa, povećanje interakcije građana sa lokalnim izabranim predstavnicima, pružanje praćenje i prezentaciju u realnom vremenu svih investicija, opštinskog budžeta i sopstvenih prihoda, otvorene i interaktivne podatke, pružanje usluga građanima i onlajn i poštanske delatnosti, urbanistički planovi naselja, građevinske dozvole i uslovi, uvođenje procesa procene zakonitosti opštine u realnom vremenu i mnoge druge usluge.

---

³ Napravio je plan i postavio za cilj razvoj E-Komunat kao nove holističke platforme za digitalizaciju svih usluga opština, za povećanje transparentnosti i za omogućavanje i stimulaciju učešća građana.

Metodologija

Procena opštinskih veb stranica temelji se na proceni njihovog dizajna, performansi, pristupa korisnika, mobilnog odziva i usklađenosti veb stranica za funkcije učešća građana. Svaka platforma se testira manuelnim posećivanjem svake od njih, unakrsnim pregledavanjem različitih pretraživača i uređaja, korišćenjem alata za evaluaciju kao što su Google Lighthouse, GTMetrics i IBM Equal Access Accessibility Checker. Komplementarni deo izveštaja je i procena prisustva i angažmana opština na društvenim mrežama.

Autor je podatke prikupio neposrednim iskustvom i različitim alatima; oni su parametrizovani i sistematizovani numerički, tehnički i tekstualno objašnjeni. Ovo istraživanje čini kvantitativnim i kvalitativnim u isto vreme.

Pregledali smo sve veb stranice, testirali njihove funkcije, usluge i iskusili kvalitet usluge kao krajnji korisnik. Radili smo to sa različitih uređaja i različitih platformi kako bismo doživeli i predstavili širi krug građana. Na predmetnim veb stranicama testirali smo njihovu upotrebljivost, pristupačnost, višejezičnost, odzivnost, korisnički (intuitivni) dizajn korisničkog interfejsa i korisničkog iskustva, prilagođeni društvenim medijima, prilagođeni pretraživačima.

Autor je sproveo procenu u iskustvu orijentisanom prema građanima i obogatio ga kao IT stručnjak.

Kombinacija istraživačkih tehnika nam je omogućila da uhvatimo tačne „činjenične podatke“ i dubinski uvid.

Ova procena je bila kancelarijsko istraživanje. Podaci su prikupljeni iz prve ruke, direktnom posetom svake veb stranice, detaljnom inspekcijom, testiranjem istih i njihovih karakteristika, snimanjem detalja u različitim dimenzijama, testiranjem sa različitim uređaja (za proveru odziva mobilnih uređaja i desktopa) i izgradnjom matrica za poređenje i analizu podataka.

Svoju stručnu procenu zasnivali smo na profesionalnom iskustvu, standardima u IT i upravljanju, kao i u skladu sa pregledom najnovije publikacije istaknutih institucija. Koristili smo i rezultate pretraživanja na internet resursima, te iz izdavačkih resursa obrazovnih institucija i međunarodnih organizacija.

Praktične implikacije:

Istraživanje je orijentisano na korisnika i pružilo bi procenu s bogatijim objašnjenjima, a ne jednostavnim tradicionalnim statističkim merenjima. Očekujemo da će ovo empirijsko istraživanje ubrzati građansko orijentisanu evaluaciju učešća građana kroz otvorene i digitalne vladine prakse, obogatiti i podržati procenu IT stručnjaka.

Vrednost: Ovo bi bilo originalno istraživanje i bez prethodnika u kontekstu Kosova (barem ne sa javnim pristupom), koje bi pomoglo da se daju sugestije za strateško unapređenje učešća građana kroz usluge e-uprave.

Razumevanje učešća građana

Bilo da se radi o zakonu, mandatu, misiji ili vrednostima, od javnih institucija na svim nivoima vlasti se očekuje da angažuju građane u širokom spektru pitanja. Takva očekivanja će nastaviti da rastu s obzirom na pozive za veće učešće u vladi.

Šta je učešće građana?

Učešće građana može se široko definisati kao procesi u kojima se interesi javnosti, potrebe i vrednosti inkorporišu u donošenje odluka. (IBM centar za poslovanje vlade | Tina Nabatchi, 2011.)

Direktno učešće nastaje kada su građani lično i aktivno uključeni u donošenje odluka.

Ovaj izveštaj o proceni fokusira se na evaluaciju direktnog učešća građana u lokalnoj upravi, putem veb tehnologije. Organi vlasti na svim nivoima treba da organizuju i omogućuće direktno učešće građana u procesu donošenja odluka, omogućavajući određeni nivo interakcije između vlasti i učesnika.

Međunarodna asocijacija za učešće javnosti (IAP2) identifikovala je ključne vrednosti za praksu učešća javnosti.

1. Učešće javnosti zasniva se na uverenju da oni na koje odluka utiče imaju pravo da budu uključeni u proces donošenja odluka.
2. Učešće javnosti uključuje obećanje da će doprinos javnosti uticati na odluku.
3. Učešće javnosti promoviše održive odluke prepoznavanjem i komuniciranjem potreba i interesa svih učesnika, uključujući donosiocel odluka.
4. Učešće javnosti traži i olakšava uključivanje onih koji su potencijalno pogođeni odlukom ili su zainteresovani za nju.
5. Učešće javnosti traži doprinos od učesnika u osmišljavanju načina na koji oni učestvuju.
6. Učešće javnosti pruža učesnicima informacije koje su im potrebne da bi

učestvovali na smislen način.

7. Učešće javnosti saopštava učesnicima kako je njihov doprinos uticao na odluku. (Međunarodna asocijacija za učešće javnosti, 2021)

Razumevanje ključnih faktora u učešću građana

Učešće građana može imati različite oblike u zavisnosti od prisustva i obima mnogih ključnih karakteristika.

- **Veličina.** Veličina procesa može se kretati od nekoliko učesnika do stotina ili hiljada, a onlajn procesi potencijalno uključuju milione.
- **Svrha.** Proces se koristi iz više razloga: za istraživanje problema i generisanje razumevanja, za rešavanje nesuglasica, za podsticanje kolaborativnog delovanja ili za pomoć u donošenju odluka, između ostalog (NCDD 2008).
- **Ciljevi.** Ciljevi mogu uključivati informisanje učesnika, generisanje ideja, prikupljanje podataka, prikupljanje povratnih informacija, identifikovanje problema ili donošenje odluka, između ostalog.
- **Učesnici.** Neki procesi uključuju samo stručne administratore ili profesionalne ili laičke aktere, dok drugi uključuju odabrane ili difuzne članove javnosti.
- **Angažovanje učesnika.** Proces se mogu koristiti samoizbor, slučajni odabir, ciljano zapošljavanje i podsticaje da dovedu ljude za sto.
- **Način komunikacije.** Proces se mogu koristiti jednosmernu, dvosmernu i/ili deliberativnu komunikaciju.
- **Mehanizmi učešća.** Proces se mogu odvijati licem u lice, na mreži i/ili na daljinu.
- **Imenovana metodologija.** Neki procesi imaju zvanična imena i mogu čak biti zaštićeni; drugi ne koriste imenovane metodologije.
- **Lokus delovanja.** Neki procesi se sprovode sa predviđenim akcijama ili ishodima na nivou organizacije ili mreže, dok drugi traže akcije i ishode na nivou susedstva ili zajednice, opštinskom, državnom, nacionalnom ili čak međunarodnom nivou.
- **Povezanost sa procesom politike.** Neki procesi su dizajnirani sa eksplicitnim vezama sa politikom i donosiocima odluka (na bilo kom od gore navedenih lokusa), dok drugi imaju malo ili nimalo veze sa politikom i donosiocima odluka, umesto toga nastojeći da prizovu individualnu ili grupnu akciju ili promenu. (IBM centar za poslovanje vlade | Tina Nabatchi, 2011)

Koji su ciljevi učešća građana u javnoj upravi?

Učešće građana može imati mnogo ciljeva. Prilikom utvrđivanja ciljeva, javni menadžeri moraju imati na umu ne samo svoje potrebe, već i potrebe (i interese) potencijalnih saveznika, aktera i građana. Na primer, učešće se može iskoristiti za:

- **Informisanje javnosti:** obaveštenje građana o pitanjima, promjenama, resursima i politikama
- **Istraživanje pitanja:** pomoć građanima da saznaju o nekoj temi ili problemu
- **Transformisanje konflikta:** pomoć u rešavanju nesuglasica i poboljšanju odnosa među grupama
- **Dobijanje povratnih informacija:** razumevanje stavova građana o pitanju, problemu ili politici
- **Dobijanje ideja:** pomoć u stvaranju novih predloga i alternativa
- **Prikupljanje podataka:** prikupljanje informacija o percepcijama, brigama, potrebama, vrednostima, interesima građana itd.
- **Identifikovanje problema:** dobijanje informacija o trenutnim i potencijalnim problemima
- **Izgradnju kapaciteta:** poboljšanje sposobnosti zajednice da rešava probleme
- **Razvoj saradnje:** okupljanje grupa i ljudi kako bi rešili problem
- **Donošenje odluka:** donošenje sudova o problemima, alternativama i rešenjima

Tabela 1 * Ovaj grafikon je prilagođen iz IAP2 spektra javnog učešća

Povećanje nivoa ovlašćenja za zajedničko odlučivanje					
	Obaveštenje	Konsultovanje	Uključivanje	Saradnja	Osnaživanje
Cilj učešća javnosti	Pružiti javnosti uravnotežene i objektivne informacije koje će joj pomoći u razumevanju problema, alternativa, mogućnosti i/ili rešenja.	Dobiti povratne informacije javnosti o analizama, alternativama i/ili odlukama.	Raditi direktno sa javnošću tokom celog procesa kako bi se osiguralo da se zabrinutosti i težnje javnosti dosledno razumeju i razmatraju	Partnerstvo s javnošću u svakom aspektu odluke, uključujući razvoj alternativa i identifikaciju preferiranog rešenja	Staviti konačne odluke u ruke javnosti
Obećanje javnosti	Obaveštavaćemo vas.	Mi ćemo vas informisati, saslušati i priznati zabrinutosti i težnje, te pružiti povratne informacije o tome kako je javni doprinos uticao na odluku.	Radićemo sa vama kako bismo osigurali da se vaše brige i težnje direktno odražavaju u razvijenim alternativama i da pružimo povratne informacije o tome kako je javni doprinos uticao na odluku.	Tražićemo od vas savet i inovaciju u formulisanju rešenja i ugraditi vaše savete i preporuke u odluku u najvećoj mogućoj meri	Mi ćemo sprovesti ono što odlučite
Primeri	Veb stranice, mailing liste i bilten, informativni listovi, otvoreni sastanci, veb prenosi, alati za društvene mreže	Javni sastanci, fokus grupe, ankete građana, uređaji za javne komentare, interaktivne veb stranice	Javne radionice, Forumi o nacionalnim pitanjima, Deliberativno anketiranje Wiki-planiranje	Odbori, Skupština grada, Žiri građana "	Delegirani procesi donošenja odluka. Participativno budžetiranje

Studije takođe tvrde da naterati javne službenike da slušaju i reaguju, u velikoj meri zavisi od kolektivne akcije i pritisaka koji proizlaze od građana. Literatura sugeriše da su inicijative zasnovane na IKT-u povećale kapacitet javnih službenika da odgovore na zahteve građana čineći ih svesnijim preferencija građana, te da su priroda informacija i nivoi transparentnosti ključni za ovaj tok komunikacije. (Stimulimi i pjesëmarrjes dhe përgjegjshmërisë brenda sistemit të qeverisjes lokale të Kosovës, DEMOS, 2021)

PREPREKE/RIZICI ZA UČEŠĆE GRAĐANA

Koje su?	Kako ih prevazići?
<ul style="list-style-type: none"> ● Nedostatak poverenja. ● Nedostatak saradnje između zainteresovanih strana. ● Ograničen pristup informacijama ● Malo znanja o pravima i odgovornostima ● Strah od nepoznatog ● Nedostatak samopouzdanja ● Ograničene ili nepostojeće strukture ● Nedostatak veština, kulture učešća i iskustva u ovoj oblasti ● Nedostatak resursa (npr. iskustvo, vreme, sredstva, veštine) ● Nedostatak medijske pažnje na lokalna pitanja ● Nerealni nivoi očekivanja ● Nedostatak svesti o potrebi za profesionalnom fasilitacijom ● Rizik od povratnog udara ● Fokus je na sitnim problemima, a ne na širokim pitanjima 	<ul style="list-style-type: none"> ● Kroz građansko obrazovanje i obuku ● Kampanje podizanja svesti javnosti ● Komunikacione strategije ● Umrežavanje i izgradnja mostova ● Razmena iskustava ● Partnerstva i bratimljenje ● Prikupljanje sredstava ● Menadžerske veštine ● Uvođenje volonterizma

Inkluzivnost i građanstvo diskusije, prema Smith et al (2013) su važni uslovi za efikasno funkcionisanje deliberativne demokratije. Uz trenutnu neizvesnost covid-19 i rezultirajućih uticaja na društvene interakcije, zamah koji se gradio oko procesa rasprave mogao bi biti izgubljen do trenutka kada sastanci licem u lice ponovo budu mogući.

Među lokalnim zainteresovanim stranama postoji apetit da ubrzaju prelazak na onlajn razmatranje, jer su uticaji covid-19 povećali hitnost da napreduju politike i akcije u vezi sa klimatskim promenama (Lansdell 2020/8). '...većina pažnja ljudi sada se okreće tome kako da ovi procesi budu online.

Fleksibilni formati za kontekst covid-19: Kontekst covid-19 doveo je do toga da mnogi pojedinci, grupe u zajednici i druge organizacije razviju niz veština u korišćenju tehnologija za online konferencije. Lokalne vlasti, kompanije, organizatori događaja i drugi razvijaju fleksibilne formate za vođenje onlajn događaja, procese angažmana i još mnogo toga. Fleksibilnost korišćenja sinhronih (uživo) ili asinhronih (npr. unapred snimljenih, zasnovanih na informacijama ili diskusijama) pristupa omogućava organizacijama da inoviraju u svom angažmanu, konsultaciji i procesima odlučivanja.

Procena postojećih platformi unutar javnih institucija

I. Procena 38 veb stranica kosovskih opština

Sve opštine u Republici Kosovo dele zajednički sistem upravljanja sadržajem za svoju veb stranicu. To je najpopularniji, - WordPress. Oni takođe dele zajednički dizajn teme (šablona). U nekim ograničenim slučajevima oni su prilagođeni drugačije, ali postoji vrlo mala razlika. Oni takođe dele istu unapred dizajniranu strukturu. Svi su hostovani na istim serverima Kosovske agencije za IT. Iz gore navedenih razloga, oni se suočavaju sa istim problemima/izazovima u dizajnu, strukturi i performansama. Napravili smo posebne izveštaje za svaku pojedinu opštinu, a oni su u prilogu. U nastavku dajemo jedinstvenu zajedničku ocenu za sve veb stranice, to je prosečan komentar za sve. Daje statistički prosek, ali i opšti komentar iz perspektive IT stručnjaka.

a. Tehnička i dizajnerska evaluacija 38 sajtova kosovskih opština

Naš pristup u tumačenju nalaza iz revizija pokušava naglasiti područja za poboljšanje, može nenamerno stvoriti percepciju da su stvari „samo crne“, ali ovo nije poenta, šta god nije uključeno kao problem ili preporuka, to znači koji ispunjava minimalne potrebne standarde. Kvalifikacije (pokrenuta pitanja) u rezultatima revizije znače zabrinutost, ostatak koji ostaje nekvalifikovan znači da je u skladu sa minimalnim standardima tog vremena.

Dizajn veb stranica opština ima problema, postoji nedostatak konzistentnosti, postoji zloupotreba slika (slike imaju preveliku veličinu datoteka, slike imaju pogrešne formate kodiranja, formati kodiranja male veličine se ne koriste, dok je jasnoća slika u većini vremena zamagljena), nedostaje optimizacija i kompresija.

Šablon opštinskih veb stranica stvara mrežno opterećenje koje u proseku prelazi 15 MB. Oni gube na atraktivnosti za posetioce, jer utiču na praćenje (navigaciju) i orijentaciju, ali i smanjuju brzinu rada.

Detaljna analiza za svaku veb stranicu opština dodata je kao dodaci!

ZAJEDNIČKE ZABRINUTOSTI IZ TEHNIČKE EVALUACIJE

Korisničko iskustvo: Veb stranice opština prikazuju slike sa neispravnim koeficijentom i prikazuju slike niske rezolucije.

Problemi u vezi sa najboljim praksama za sadržaj: Objave i stranice koje se odnose na reviziju pretraživača nisu imale element <title>, a takođe, za sadržaj, nema meta opisa.

Elementi slike nemaju [alt] atribute.

Pretraživanje i indeksiranje. Da bi se pojavili u rezultatima pretraživanja, pretraživačima je potreban pristup određenim aplikacijama.

Linkovi se ne mogu indeksirati, robots.txt nisu važeći. To znači da se pretraživači ne ohrabruju da često posećuju i da prave indeks za svaki sadržaj. Kao posledica toga, sadržaj sa opštinskih veb stranica nije prilagođen pretraživačima. Kada je u kombinaciji s poteškoćama u navigaciji, vrlo je teško pronaći temu od interesa na veb stranicama od strane javnosti.

Pogodan za mobilne uređaje: Wordpress je vrlo mobilni responzivni CMS. Podržava teme za brzu reakciju i može rešiti sve probleme u vezi s odzivom mobilnih uređaja, kao i optimizacijom i održavanjem. Na veb stranicama opština, iako su teme odgovorne za mobilne uređaje, struktura i učinak odgovaraju standardima od samo 15%-30%.

Pogodni za društvene medije: Wordpress je CMS koji je veoma „prijazan za društvene mreže“. Ali teme (šablon) opština treba redizajnirati i proširiti funkcije putem dataka kako bi bile prilagođenije društvenim medijima. Sadržaj i slike takođe treba ažurirati.

Rezime rezultata revizije učinka, kvaliteta usluge i pristupačnosti korisnicima

Učinak sajtova kosovskih opština je u proseku 15%-22% (preniski rezultati, od 100% pokazatelja). Ovi rezultati su rezultat revizije svih veb stranica pomoću Google Lighthousea i GTMetrixa. Ovi alati povezuju većinu problema s dugim periodima prve boje sa sadržajem, indeksa brzine, najvećeg sadržaja boje, vremena do interaktivnosti i ukupnog vremena blokiranja⁴.

Brzina je ključni aspekt pružanja ugodnog korisničkog iskustva posetiocima na veb stranici. Osigurava da se ograničeni raspon pažnje i vreme posetilaca potroše na stvarni sadržaj i da se ne gubi na čekanje da se slike i skripte učitaju. Brzina je još važnija za korisnike mobilnih uređaja, **jer su studije pokazale da je malo verovatno da će korisnici tolerisati više od 3 sekunde učitavanja stranice na mobilnom uređaju.** Ako veb stranica ne ponudi brz odgovor, korisnici će napustiti. **Internet stranice opština Kosova imaju u proseku 13,64s učitavanja stranica,** većina njih čak i sporije učitavanje stranica. Ovo je 4-5 puta sporije od preporučenog standarda.

Što se tiče SEO-a, Google već koristi «Page Speed» u svom algoritmu za rangiranje, a planira da uključi i «Page Experience». Google takođe stranice visokih performansi označava kao «brze stranice». To znači da stranice male brzine izgleda nisu uključene u Google rezultate.

Rezultati pristupačnosti iz automatske revizije idu u proseku za 73%. Od manualne revizije, rezultati su sve lošiji. Ovaj trenutni status predstavlja procenat elemenata unutar veb stranice bez otkrivenih kršenja. To znači da 73% elemenata mogu pristupiti osobe sa posebnim potrebama. Alat za reviziju je IBM Equal Access Accessibility Checker. Ovo je sveobuhvatan alat za procenu pristupačnosti. IBM razvija ovaj alat kako bi osigurao da web stranice budu upotrebljivije za više ljudi za manje vremena.

Rezultati bodovanja iz ovog kompleta alata omogućavaju institucijama da povećaju dostupnost svojih veb stranica. Jednaka dostupnost svim ljudima je osnovno ljudsko pravo.

Kršenja, Greške u pristupačnosti koje treba ispraviti za veb stranice opština u proseku imaju 140 prekršaja po veb stranici.

Preporuke revizije. Postoje ogromne mogućnosti za primenu najboljih praksi za dalje poboljšanje pristupačnosti. Za svaku veb stranicu postoji 61 i više preporuka.

---

⁴ 0–49 je loš rezultat, 50–89 prosek, ali proizvodi nezadovoljstvo i odustajanje korisnika, 90–100 odlični rezultati i zadovoljstvo

b. Evaluacija veb dizajna za veb stranice kosovskih opština

Opšta evaluacija veb stranica opština, iako dele zajedničku temu (šablon) i suočavaju se sa gotovo uobičajenim problemima, opšta evaluacija odgovara većini njih. Ova stopa veb stranica je prema kriterijima veb dizajna navigacije, jednostavnosti korišćenja, CRAP načelima, privlačnosti i prikladnosti za publiku, i opštem celokupnom utisku. Postoji skala od 1 do 10, gde 1 znači da kriteriji NISU ispunjeni, a 10 znači da su kriteriji ispunjeni u potpunosti.

Kriterijum veb dizajna	
1. Navigacija	Ocena: 6 (1=NIJE ispunjen. 10=u potpunosti ispunjen)
<p>Opcije navigacije su jasno označene i same po sebi razumljive.</p> <p>Linkovi na druge stranice i povratak na početnu stranicu su funkcionalni.</p> <p>Svi linkovi rade.</p> <p>Linkovi na druge stranice su relevantni.</p>	<p>Iako postoji standardna ili unapred obavezna šema glavnog menija koja uključuje mnogo menija i podmenija, navigacija po menijima je veoma teška i složena za posetioce.</p> <p>Meni u podnožju (footer menu) većinu vremena ponavlja glavni meni.</p> <p>Meniji moraju biti razdvojeni na tri lokacije menija, gornji meni, glavni meni i meni podnožja. Gornji i meni u podnožju bi smanjili broj menija iz glavnog menija, premeštanjem tamo nevažnih menija. Stranice i podaci koji su standardni i koji se ne menjaju često, kao što su kontakti, službenici (organizaciona šema), statuti, stalne komisije, mogu se nalaziti na ovim menijima.</p> <p>Padajući meni treba da bude "fiksna širina" proporcionalno širini glavnog menija. Trebalo bi da se spusti okomito u jednoj koloni i više redova, a ne kao što je zapravo sa mnogo kolona u jednom redu.</p> <p>Ostali delovi navigacionih opcija su jasno označeni i sami po sebi razumljivi.</p> <p>Linkovi na druge stranice i nazad na početnu stranicu su funkcionalni.</p> <p>Većina linkova radi.</p> <p>Linkovi na druge stranice su relevantni.</p>

<p>2. Lakoća korišćenja</p>	<p>Ocena: 6 (1=NIJE ispunjen. 10=u potpunosti ispunjen)</p>
<p>Korisnici se mogu kretati bez poteškoća.</p> <p>Korisnici mogu lako locirati potrebne informacije.</p> <p>Funkcije pomoći su dostupne i lako im je pristupiti.</p> <p>Brzina preuzimanja je prihvatljiva.</p>	<p>Korisnici se mogu kretati bez poteškoća,</p> <p>Korisnici mogu locirati potrebne informacije uz umeren napor.</p> <p>Informacije se nalaze ispod veb lokacije prvog ekrana radi grafičkog efekta.</p> <p>Nedostaju funkcije pomoći osim povećanja i smanjenja veličine fonta.</p> <p>Brzina učitavanja je spora, od F=nije ispunjeno, A=potpuno ispunjeno, skoro sve aktivne veb stranice su rangirane sa F.</p>
<p>3. CRAP načela</p> <p>Kontrastne boje podržavaju čitljivost i razumevanje, naslovi i podnaslovi pomažu u navigaciji</p> <p>Ponavljanje – dizajn stranice je dosledan za sve stranice</p> <p>Poravnanje – dizajn stranice pomaže korisnicima da čitaju sadržaj</p> <p>Blizina—povezane stavke su blizu jedna drugoj. Informacije je lako pronaći.</p>	<p>Ocena: 6 (1=NIJE ispunjen. 10=u potpunosti ispunjen)</p> <p>Kontrast na nekim veb stranicama je opšte prihvaćen, a na nekim drugim ne. Postoje neke web stranice koje su prilagođene bez obraćanja pažnje na CRAP načela.</p> <p>Blizina nije prihvatljiva u šemi.</p> <p>Pozadinske slike se previše koriste i ponavljaju se kada ne bi trebale.</p> <p>Dizajn nije dosledan od veb stranice do svih unutrašnjih stranica, posebno zaglavlja, pozadina i bočnih traka.</p>
<p>4. Privlačnost i prikladnost audijencije</p> <p>Tekst je čitljiv i u odgovarajućem fontu za ciljnu publiku</p> <p>Medijski elementi poboljšavaju sadržaj</p> <p>Oglašavanje ne ometa sadržaj</p> <p>Stranica poziva korisnika da istražuje</p>	<p>Ocena: 6 (1=NIJE ispunjen. 10=u potpunosti ispunjen)</p> <p>Tekst je čitljiv i u odgovarajućem fontu za ciljnu publiku</p> <p>Medijski elementi bi trebali više poboljšati sadržaj</p> <p>Pop Up (Oglašavanje) ne ometa sadržaj</p> <p>Performanse stranice i navigacija ne pozivaju korisnika da istražuje više</p>

c. Procena 38 veb stranica kosovskih opština za karakteristike učešća građana

Naša procena usaglašenosti digitalnog učešća građana na sajtovima 38 opština Kosova zasniva se na ovim funkcijama kao glavnim karakteristikama stvarnog digitalnog učešća građana: Online debate sa građanima, prikupljanje predloga građana, učešće građana u planiranju budžeta, merenje javnog mnjenja, izražavanje mišljenja građana putem elektronskog glasanja, anketa, istraživanja ili saradnje na izradi novih zakona i propisa. Ovo su glavne funkcije koje karakterišu veb stranice prilagođene učešću građana. Kosovske opštine ne prilagođavaju ove funkcije na sajtovima opština Kosova, pa čak i na nivou centralne vlade situacija ostaje ista.

Većina opština ima samo kontakt formu za prijavu zabrinutosti, a ovaj alat u većini opština se posebno odnosi na prijavu zabrinutosti u vezi sa bezbednošću u zajednici.

Sve opštine su podrazumevano planirale da imaju softver FORUM preko svojih veb stranica, ali ga nijedna nije uspostavila. Na svim veb stranicama na kojima je meni pod nazivom FORUM još uvek vidljiv, on će preusmeriti posetioce na neispravan link.

Iako postoji nekoliko eksternih platformi za omogućavanje digitalnog učešća građana, platforme koje su razvijene uz podršku javnih agencija, civilnog društva ili drugih međunarodnih organizacija, one se ne održavaju na odgovarajući način, a opštine Kosova ih ne koriste aktivno, samo sa malim izuzecima. Nizak nivo angažovanja javnih institucija da ažuriraju svoje podatke na ovim platformama, doveo je do toga da je nivo angažovanja građana još niži.

Nema prepreka u korišćenju ovih platformi. To je hrabrost i zalaganje sa strane vlasti, njihova promocija od strane svih aktera i angažman građana. **Konsultimet.rks-gov.net** i **platformadigitale.com** su dobre tačke za podsticanje učešća građana. Platformadigitale.com zadovoljava dizajn, pristupačnost korisnicima, mobilnu reakciju, kao i ključne karakteristike koje osiguravaju učešće građana.

Društveni mediji kao komplementarna alternativa za učešće građana

Revidirali smo 38 opština u pogledu njihovog prisustva na vrhunskim platformama društvenih medija. Procenili smo prisutnost, učestalost aktivnosti i da li koriste društvene mreže za razmenu informacija ili interakciju sa javnošću. Društveni mediji ostaju

najaktivnija platforma koju vlade koriste za prenošenje informacija javnosti. Napravili su to na uobičajen standardan način, vizuelno pružajući slike i video zapise, sa tekstem i linkovima. Učestalost i svežina vesti na društvenim mrežama je najbolja. Takođe, to je najlakši način da građani podele svoje inpute.

II. Procena drugih platformi koje su izgrađene da pomognu digitalno učešće građana na Kosovu.

Osim veb stranica opština, jedina platforma koju su razvili državni organi kako bi omogućili i promovisali učešće građana u javnim institucijama je konsultimet. rks-gov.net.

1. Platforma: Konsultimet. Platforma javnih konsultacija - Neka se vaš glas čuje

Vebsajt: <https://konsultimet.rks-gov.net>

Upravljanje / odgovornost: Kancelarija za dobro upravljanje/Kancelarija premijera

Opis: Na osnovu UREDBE BR.05/2016 O MINIMALNIM STANDARDIMA ZA PROCES JAVNIH KONSULTACIJA koju je usvojila Vlada Republike Kosovo 29. aprila 2016. godine, Kancelarija za dobro upravljanje/Kancelarija premijera, mora da kreira i održava online platforma, koju koriste sve javne vlasti da identifikuju zainteresovane strane za razvoj javnih konsultacija. Online platforma će osigurati sprovođenje minimalnih standarda za javne konsultacije prema Uredbi br. 05/2016. Ova platforma će pružiti priliku svim relevantnim stranama da budu pozvane i uključene u proces donošenja odluka i politike.

Ova platforma pomaže ministarstvima i agencijama Vlade Republike Kosovo da olakšaju proces javnih konsultacija uključivanjem javnih i nevladinih organa, organizacija civilnog društva i drugih relevantnih partnera u proces donošenja politika i odluka..

Tehnološki pregled: „Konsultimet“ služi kao tabla za obaveštenje za javne konsultacije unutar javnog sektora, konsultacije koje se organizuju sa bilo kog nivoa vlasti i javnih agencija. Pruža korisniku mnoge opcije kako da dođe do željene konsultacije. Građanin može filtrirati ili se kretati kroz institucije, kroz pretragu, kroz status konsultacija (ako su otvorene ili zatvorene). Sadrži detalje o vlasniku, naziv, datum, detaljan opis, priložene nacрте dokumenata i kontakt podatke službenika zaduženog za bilo koje javne konsultacije. Postoji i opcija da se pretplatite na određene opštine ili institucije i

da budete obavešteni kada objave bilo koju novu javnu raspravu.

Međutim, platforma je ograničena u interaktivnosti. Osim informacija koje se dele sa građanima, nema prostora za interaktivnost. Građani su putem ove platforme uglavnom informisani o fizičkim konsultativnim sastancima. Institucije koje organizuju, datum, mesto i osobe za kontakt. Platforma ne nudi alate za omogućavanje digitalnog učešća, dodavanje komentara, podnošenje predloga (osim ako građanin šalje e-poštu odgovornoj osobi) ili glasanje. Ne postoje druge funkcije za stvaranje interaktivnosti, omogućavanje daljinskog prisustva, live streaming sastanaka. Ne postoje opcije za upravljanje povratnim informacijama i inputima građana.

Nije „mobilno responzivan“, postoji prostor za poboljšanje dizajna, ali samo u smislu da ga učini mobilno responzivnim. U funkcionalnom pogledu dizajn ispunjava kriterijume.

Kriterijumi za veb dizajn i evaluacija za konsultimet.rks-gov.net	
1. Navigacija	Ocena: 8 (1=NIJE ispunjen.. 10=U potpunosti ispunjen)
Opcije navigacije su jasno označene i same po sebi razumljive. Linkovi na druge stranice i povratak na početnu stranicu su funkcionalni. Svi linkovi rade. Linkovi na druge stranice su relevantni.	Opcije navigacije su jasno označene i same po sebi razumljive. Linkovi na druge stranice i nazad na početnu stranicu su funkcionalni. Svi linkovi rade. Linkovi na druge stranice su relevantni. *Navigacija je teška sa mobilnih uređaja.
2. Lakoća korišćenja	Ocena: 10 (1=NIJE ispunjen.. 10=U potpunosti ispunjen)

<p>Korisnici se mogu kretati bez poteškoća.</p> <p>Korisnici mogu lako locirati potrebne informacije.</p> <p>Funkcije pomoći su dostupne i lako im je pristupiti.</p> <p>Brzina preuzimanja je prihvatljiva.</p>	<p>Korisnici se mogu kretati bez poteškoća.</p> <p>Korisnici mogu lako locirati potrebne informacije.</p> <p>Nedostaju funkcije pomoći.</p> <p>Brzina preuzimanja je vrlo dobra. Od F=nije ispunjeno, A=potpuno ispunjeno, ova veb stranica je rangirana sa B.</p>
<p>3. CRAP načela</p>	<p>Ocena: 8 (1=NIJE ispunjen.. 10=U potpunosti ispunjen)</p>
<p>Kontrastne boje podržavaju čitljivost i razumevanje, naslovi i podnaslovi pomažu u navigaciji</p> <p>Ponavljjanje – dizajn stranice je dosledan za sve stranice</p> <p>Poravnanje – dizajn stranice pomaže korisnicima da čitaju sadržaj</p> <p>Blizina—povezane stavke su blizu jedna drugoj. Informacije je lako pronaći.</p>	<p>Kontrastne boje podržavaju čitljivost i razumevanje, naslovi i podnaslovi pomažu u navigaciji</p> <p>Ponavljjanje – dizajn stranice je dosledan za sve stranice</p> <p>Poravnanje – dizajn stranice pomaže korisnicima da čitaju sadržaj</p> <p>Blizina—povezane stavke su blizu jedna drugoj. Informacije je lako pronaći</p>
<p>4. Privlačnost i prikladnost audijencije</p>	<p>Ocena: 6 (1=NIJE ispunjen.. 10=U potpunosti ispunjen)</p>
<p>Tekst je čitljiv i u odgovarajućem fontu za ciljnu publiku</p> <p>Medijski elementi poboljšavaju sadržaj</p> <p>Oglašavanje ne ometa sadržaj</p> <p>Stranica poziva korisnika da istražuje</p>	<p>Tekst je čitljiv i u odgovarajućem fontu za većinu audijencije. Ali osobe s posebnim potrebama ne mogu promeniti veličinu kako bi se prilagodile svojim potrebama.</p> <p>Medijski elementi bi trebali više poboljšati sadržaj.</p> <p>Pop Up (reklame) ne ometa sadržaj</p> <p>Performanse stranice i navigacija ne pozivaju korisnika da istražuje više.</p>

Izveštaj o učinku od GTMetrixa i Google Lighthousea:

Vreme potpunog učitavanja: 2,3 s

GTmetrix ocena (A najbolji, F najgori): B

Učinak (od 0 -100%): 86%

Struktura: (od 0 -100%) 82%

Najveća boja sa sadržajem: 1.8s

Ukupno vreme blokiranja: 0ms

Kumulativni pomak rasporeda:0

DNEVNIK AKTIVNOSTI/STATUS: ovu platformu dovoljno koriste ministarstva i druga tela na centralnom nivou vlasti. ali opštine i građani to ne koriste dovoljno na lokalnom nivou.

od 38 opština na nivou zemlje, samo 3 opštine su uopšte koristile ovu platformu i to samo tokom 2021.

opština Mališevo je koristila samo 3 puta; opština Peć samo 1 put, opština Orahovac 15 puta. nema detalja o učešću građana na ovim javnim sednicama.

Analizirati relevantne i korišćene platforme van sistema kosovske vlade

U procesu odabira platformi van sistema kosovske vlade bazirali smo se na platformama koje ispunjavaju funkcionalne karakteristike Platforma za učešće građana kao što su: Online debate sa građanima, prikupljanje predloga građana, učešće građana u planiranju budžeta, merenje javnog mnjenja, izražavanje mišljenja građana putem elektronskog glasanja, anketa, istraživanja ili saradnje na izradi novih zakona i propisa. Osim toga, uključili smo i platforme koje su bile povezane sa linkovima na veb stranicama opština, ili im je bilo lako pristupiti putem pretraživača.

1. Platforma: Digitalna platforma za učešće javnosti

Vebsajt: <https://platformadigitale.com>

Upravljanje/odgovornost: Podržava OSCE. Razvijena od strane kompanije Appdec.

Opis: Digitalna platforma za učešće javnosti je digitalna platforma zasnovana na webu koja omogućava interaktivnu i transparentnu komunikaciju između stanovnika i lokalne uprave u opštinama omogućavajući vam kao stanovniku da podelite svoje stavove na mreži i glasate za određena poboljšanja ili probleme u lokalnoj zajednici ili opštini..

Tehnološki pregled:

Digitalna platforma je dobro dizajnirana, laka za navigaciju, višezjezična i mobilno reponzivna. Daje mogućnost građanima da daju predloge i daju komentare ili glasaju o događajima, o planovima i predlozima koje unesu u sistem, čak i od strane građana ili opština. On daje priliku građanima da iznesu zabrinutost, prijave popravke opštinama, daju predloge, učestvuju u planovima ili predlažu nove planove. Takođe, performanse zadovoljavaju očekivanja.

<p>1. Navigacija</p>	<p>Ocena: 9 (1=NIJE ispunjen.. 10=U potpunosti ispunjen)</p>
<p>Opcije navigacije su jasno označene i same po sebi razumljive.</p> <p>Linkovi na druge stranice i povratak na početnu stranicu su funkcionalni.</p> <p>Svi linkovi rade.</p> <p>Linkovi na druge stranice su relevantni.</p>	<p>Opcije navigacije su jasno označene i same po sebi razumljive.</p> <p>Linkovi na druge stranice i povratak na početnu stranicu su funkcionalni.</p> <p>Svi linkovi rade.</p> <p>Linkovi na druge stranice su relevantni.</p>
<p>2. Lakoća korišćenja</p>	<p>Ocena: 10 (1=NIJE ispunjen.. 10=U potpunosti ispunjen)</p>
<p>Korisnici se mogu kretati bez poteškoća.</p> <p>Korisnici mogu lako locirati potrebne informacije.</p> <p>Funkcije pomoći su dostupne i lako im je pristupiti.</p> <p>Brzina preuzimanja je prihvatljiva.</p>	<p>Korisnici se mogu kretati bez poteškoća.</p> <p>Korisnici mogu lako locirati potrebne informacije.</p> <p>Nedostaju funkcije pomoći.</p> <p>Brzina preuzimanja je vrlo dobra. Od F=nije ispunjeno, A=potpuno ispunjeno, ova veb stranica je rangirana sa B.</p>
<p>3. CRAP načela</p>	<p>Ocena: 8 (1=NIJE ispunjen.. 10=U potpunosti ispunjen)</p>
<p>Kontrastne boje podržavaju čitljivost i razumevanje, naslovi i podnaslovi pomažu u navigaciji</p> <p>Ponavljjanje – dizajn stranice je dosledan za sve stranice</p> <p>Poravnanje – dizajn stranice pomaže korisnicima da čitaju sadržaj</p> <p>Blizina—povezane stavke su blizu jedna drugoj. Informacije je lako pronaći.</p>	<p>Kontrastne boje podržavaju čitljivost i razumevanje, naslovi i podnaslovi pomažu u navigaciji</p> <p>Ponavljjanje – dizajn stranice je dosljedan za sve stranice</p> <p>Poravnanje – dizajn stranice pomaže korisnicima da čitaju sadržaj</p> <p>Blizina—povezane stavke su blizu jedna drugoj. Informacije je lako pronaći.</p>
<p>4. Privlačnost i prikladnost audijencije</p>	<p>Ocena: 6 (1=NIJE ispunjen.. 10=U potpunosti ispunjen)</p>
<p>Tekst je čitljiv i u odgovarajućem fontu za ciljnu publiku</p> <p>Medijski elementi poboljšavaju sadržaj</p> <p>Oglašavanje ne ometa sadržaj</p> <p>Stranica poziva korisnika da istražuje</p>	<p>Tekst je čitljiv i u odgovarajućem fontu za većinu audijencije. Ali osobe sa posebnim potrebama ne mogu promeniti veličinu kako bi se prilagodile svojim potrebama.</p> <p>Medijski elementi bi trebali više poboljšati sadržaj.</p> <p>Pop Up (reklame) ne ometa sadržaj</p> <p>Performanse stranice i navigacija ne pozivaju korisnika da istražuje više.</p>

Izveštaj o učinku od GTMetrix-a i Google Lighthouse-a:

Vreme potpunog učitavanja: 2,9 s

GTmetrix ocena (A najbolji, F najgori): C

Učinkak (od 0 -100%): 72%

Struktura: (od 0 -100%) 70%

Najveća boja sa sadržajem: 2,7 s

Ukupno vreme blokiranja: 0ms

Kumulativni pomak rasporeda: 0,06

DNEVNIK/STATUS AKTIVNOSTI: Platformu koriste samo opštine Priština, Đakovica, Prizren, Kamenica i Junik, a iste takođe ne koriste platformu redovno.

- Opština Junik: građani uopšte nisu koristili uslugu. A opština je dve godine objavila samo jedno saopštenje, tokom 2020. godine (drugo je samo demo objava), koje nije izazvalo učešće ili angažman građana bilo kakvim komentarom ili glasanjem.

- Opština Đakovica: građani uopšte nisu koristili uslugu. Opština ga je koristila samo u periodu 2018-2019, i to samo za postavljanje prijavnica vezanih za proces legalizacije građevina. Postavljeno je ukupno 8 obaveštenja sa obrascima zahteva za proces legalizacije. Upotreba objava nije proizvela angažman građana, komentare ili glasače.

- Opština Prizren: Opština Prizren je razlika sama po sebi. Opređenjenje građana postoji, ali uopšte ne postoji obaveza opštine. Građani Prizrena su koristili ovu platformu za izradu 17 publikacija, od kojih su 4 sugestije, a ostale žalbe. Samo 2 objave su dobile komentare, a 28 glasova je prijavljeno u svim objavama. Platforma je bila u upotrebi tokom 2020. i 2021. godine.

- Opština Priština: Opština Priština je još jedna dobra vest koju treba pokazati. Građani Prištine za period 2016-2021, objavili su oko 319 postova. Od ukupno njih 5 su ideje, 3 zahteva za raspravu i ostalo su žalbe. S druge strane, opština Priština je objavila samo jedan upitnik tokom 2017. godine i ništa više.

- Opština Kamenica: Opština Kamenica je bila veoma aktivna u ovoj platformi od 2019-2021. Ukupno ima 46 objava, 4 od građana i 42 iz opštine. Interaktivnost je i dalje preniska, jer je većina objava samo informativnog karaktera. Od ukupnih publikacija, dva su plana i tri rasprave, ostalo su informacije. U svim objavama ima 0 komentara i 15 glasova raspoređenih po svim objavama.

2. Platforma: Ndreqe

Vebsajt: <https://ndreqe.com>

Upravljanje/odgovornost: Demokrasi Plus (D+) u saradnji sa NDI Washington.

Opis: ndreqe je onlajn platforma koja prikuplja žalbe građana na opštinske javne usluge i prikazuje ih na interaktivnoj mapi. Platforma omogućava građanima da lako i brzo prijave žalbe, dok opštinskim institucijama omogućava da te zahteve kanališu na lako dostupnom mestu.

Tehnološki pregled:

Ndreqe je dobro dizajnirana, laka za navigaciju i mobilno responzivna platforma. To građanima daje mogućnost da prijave probleme opštinama. Ndreqe šalje prijave građana direktno lokalnim vlastima.

Ndreqe ih takođe objavljuje na internetu kako bi drugi u zajednici mogli čitati, raspravljati i nudili savete gde je to potrebno. Takođe, performanse zadovoljavaju očekivanja. Ali odnedavno platforma ima problema sa mapama i bazom podataka ulica, ne pronalazi lokacije i adrese, ova greška onemogućava korisnicima da prave nove izveštaje. Takođe, u generisanju izveštaja za opštine ili na nivou države pojavljuju se greške.

Kriterijumi i evaluacija veb dizajna za <https://ndreqe.com/>

1. Navigacija	Ocena: 9 (1=NIJE ispunjen.. 10=U potpunosti ispunjen)
Opcije navigacije su jasno označene i same po sebi razumljive. Linkovi na druge stranice i povratak na početnu stranicu su funkcionalni. Svi linkovi rade. Linkovi na druge stranice su relevantni.	Opcije navigacije su jasno označene i same po sebi razumljive. Linkovi na druge stranice i povratak na početnu stranicu su funkcionalni. Svi linkovi rade. Linkovi na druge stranice su relevantni..
2. Lakoća korišćenja	Ocena: 10 (1=NIJE ispunjen.. 10=U potpunosti ispunjen)
Korisnici se mogu kretati bez poteškoća. Korisnici mogu lako locirati potrebne informacije. Funkcije pomoći su dostupne i lako im je pristupiti. Brzina preuzimanja je prihvatljiva.	Korisnici se mogu kretati bez poteškoća. Korisnici mogu lako locirati potrebne informacije. Nedostaju funkcije pomoći. Brzina preuzimanja je vrlo dobra. Od F=nije ispunjeno, A=potpuno ispunjeno, ova veb stranica je rangirana sa B.

3. CRAP načela	Ocena: 8 (1=NIJE ispunjen.. 10=U potpunosti ispunjen)
<p>Kontrastne boje podržavaju čitljivost i razumevanje, naslovi i podnaslovi pomažu u navigaciji</p> <p>Ponavljjanje – dizajn stranice je dosledan za sve stranice</p> <p>Poravnanje – dizajn stranice pomaže korisnicima da čitaju sadržaj</p> <p>Blizina—povezane stavke su blizu jedna drugoj. Informacije je lako pronaći.</p>	<p>Kontrastne boje podržavaju čitljivost i razumevanje, naslovi i podnaslovi pomažu u navigaciji</p> <p>Ponavljjanje – dizajn stranice je dosledan za sve stranice</p> <p>Poravnanje – dizajn stranice pomaže korisnicima da čitaju sadržaj</p> <p>Blizina—povezane stavke su blizu jedna drugoj. Informacije je lako pronaći.</p>
4. Privlačnost i prikladnost audijencije	Ocena: 8 (1=NIJE ispunjen.. 10=U potpunosti ispunjen)
<p>Tekst je čitljiv i u odgovarajućem fontu za ciljnu publiku</p> <p>Medijski elementi poboljšavaju sadržaj</p> <p>Oglašavanje ne ometa sadržaj</p> <p>Stranica poziva korisnika da istražuje</p>	<p>Tekst je čitljiv i u odgovarajućem fontu za većinu publike. Ali osobe s posebnim potrebama ne mogu promeniti veličinu kako bi se prilagodile svojim potrebama.</p> <p>Medijski elementi bi trebali više poboljšati sadržaj.</p> <p>Pop Up (reklame) ne ometa sadržaj</p> <p>Performanse stranice i navigacija pozivaju korisnika da istražuje više.</p>

Izveštaj o učinku od GTMetrix-a i Google Lighthouse-a:

Vreme potpunog učitavanja: 3,29 s

GTmetrix ocena (A najbolji, F najgori): A

Performanse (od 0 -100%): 92%

Struktura: (od 0 -100%) 94%

Najveća boja sa sadržajem: 1.6s

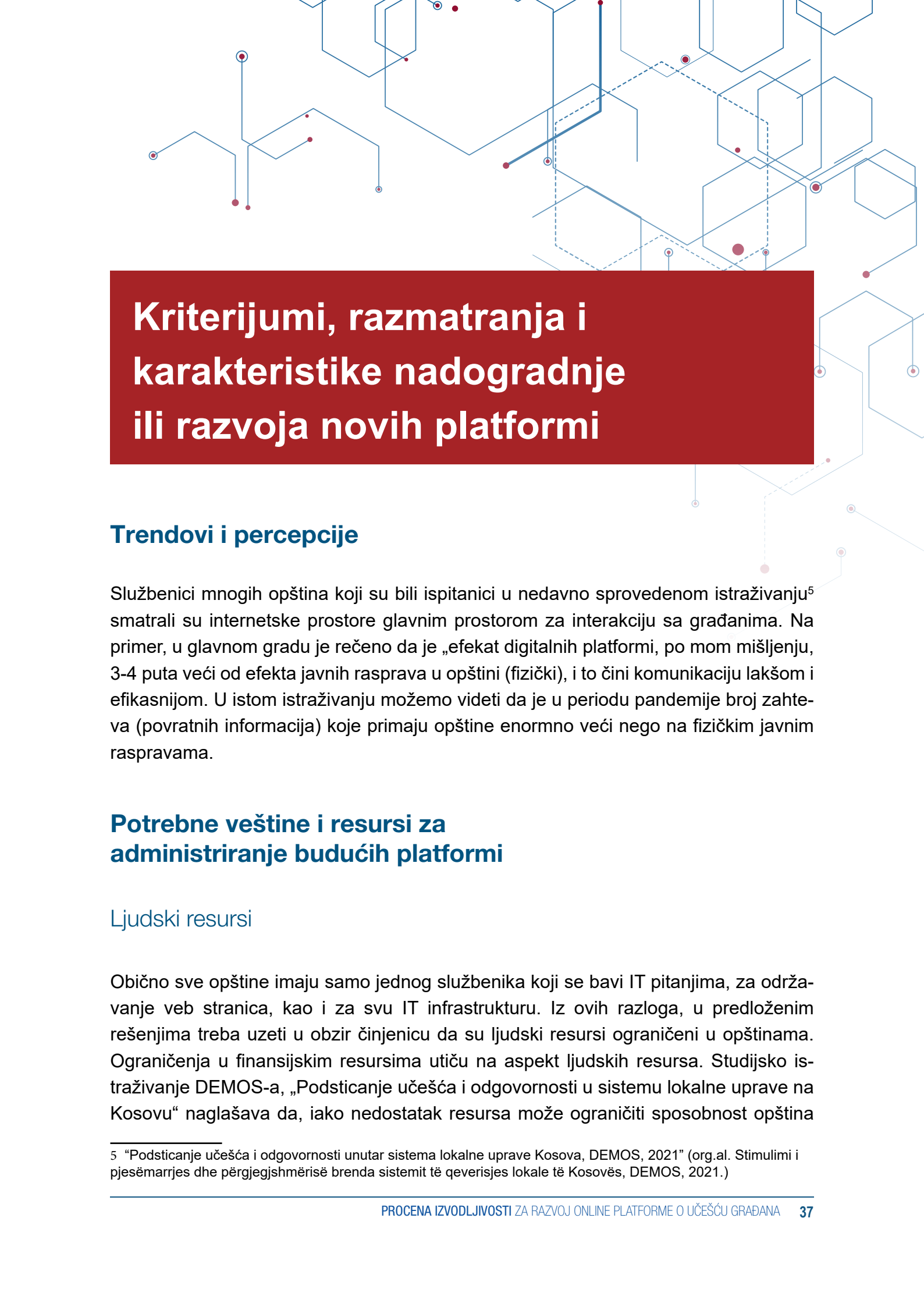
Ukupno vreme blokiranja: 0ms

Kumulativni pomak rasporeda: 0,08

Dnevnik aktivnosti/Status: Ndreçe je aktivan. Ograničeno je na prijavljivanje uličnih problema kao što su udarne rupe i pokvarena ulična rasveta. Građani su potom na-dležnima slali prijave problema na otklanjanje. Većina opština platformu ne koristi re-dovno, takođe građani ne koriste istu, u poslednja dva meseca na nivou zemlje prijavl-jeno je samo 11 popravki.

3. Druge platforme koje zapravo nisu dostupne ili su pasivne.

Naziv platforme	Vebsajt	Opis	Upravljanje odgovornost	Status
e-Takimet Akteret Lokal	https://akl.rks-gov.net/	e Local Stakeholder Meetings je platforma koju podržavaju MRSZ i GIZ, koja je namijenjena da radi sa pilot opštinama Uroševac, Đakovica, Mitrovica i Vučitrn, u cilju sprovođenja aktivnosti za promovisanje zapošljavanja mladih.	Opština Uroševac, Đakovica, Mitrovica i Vučitrn, MPMS (MRSZ) & GIZ.	Pristup za ¾ opština delu projekta nije moguć. Opština Đakovica ima pristup ali veb stranica nije razvijena.
Asamblea Virtuale	https://asamblea-virtuale.com/	Virtual Assembly platforma koju je kreirao Anibar . Ova jedinstvena online platforma omogućava mladim ljudima od 16 do 29 godina da promovišu svoje ideje za promenu zajednice uz podršku lokalnih institucija. Mladi ljudi iz Peći, Đakovice, Kline, Istoka i Dečana mogu podneti svoje predloge projekata kroz nekoliko veoma jednostavnih koraka. Budite aktivni građanin, učinite razliku za sebe i svoju zajednicu!	Anibar, USAID, Opštine Peć, Đakovica, Klina, Istok i Dečani	Platforma ne radi.

Kriterijumi, razmatranja i karakteristike nadogradnje ili razvoja novih platformi

Trendovi i percepcije

Službenici mnogih opština koji su bili ispitanici u nedavno sprovedenom istraživanju⁵ smatrali su internetske prostore glavnim prostorom za interakciju sa građanima. Na primer, u glavnom gradu je rečeno da je „efekat digitalnih platformi, po mom mišljenju, 3-4 puta veći od efekta javnih rasprava u opštini (fizički), i to čini komunikaciju lakšom i efikasnijom. U istom istraživanju možemo videti da je u periodu pandemije broj zahteva (povratnih informacija) koje primaju opštine enormno veći nego na fizičkim javnim raspravama.

Potrebne veštine i resursi za administriranje budućih platformi

Ljudski resursi

Obično sve opštine imaju samo jednog službenika koji se bavi IT pitanjima, za održavanje veb stranica, kao i za svu IT infrastrukturu. Iz ovih razloga, u predloženim rešenjima treba uzeti u obzir činjenicu da su ljudski resursi ograničeni u opštinama. Ograničenja u finansijskim resursima utiču na aspekt ljudskih resursa. Studijsko istraživanje DEMOS-a, „Podsticanje učešća i odgovornosti u sistemu lokalne uprave na Kosovu“ naglašava da, iako nedostatak resursa može ograničiti sposobnost opština

⁵ “Podsticanje učešća i odgovornosti unutar sistema lokalne uprave Kosova, DEMOS, 2021” (org.al. Stimulimi i pjesëmarrjes dhe përgjegjshmërisë brenda sistemit të qeverisjes lokale të Kosovës, DEMOS, 2021.)

da odgovore na potrebe građana, povećanje resursa u oblastima sa lošim učinkom možda neće postići željene rezultate.⁶

Finansijska sredstva:

Opštine imaju ograničene budžete i rešenje bi trebalo da bude orijentisano na platforme otvorenog koda, jednokratnu kupovinu ili nove razvijene platforme sa pristupačnim troškovima za održavanje. Trebao bi biti dostupan svakoj opštini, bez obzira na njihovu veličinu i finansijske mogućnosti, za posedovanje i održavanje.

Dizajnerski i tehnološki kriterijumi za bilo koju platformu

- **Korišćenje čistog URL-a.** Google je dokazao da što je kraći URL, to bolje. Često će se link koji ima brojeve, crtice, simbole i slova razbacane po URL-u pojaviti kao neželjena pošta, osim toga, te domene je teško zapamtiti i otkucati, dok, ako koristite kratak i koncizan URL koji korisnicima govori tačno gde ako idu, mnogo je veća verovatnoća da će verovati veb stranici.
- Jedan od najvećih problema u opštinama na Kosovu, možda je van uticaja spoljnih aktera, su domeni sajtova opština, previše su nivelisani. Čak je i glavni domen svih opština domen trećeg nivoa <https://kk.rks-gov.net> i onda se sve opštine hostuju na dubljem nivou od toga, hostuju se na podnivoima, kao što je primer: <https://kk.rks-gov.net/prishtine>.
- **Jednostavan za korišćenje**, sličan prethodnom iskustvu i korisničkom interfejsu/UX-u najpopularnijih softvera koje vlade i građani koriste, gotovo intuitivan.
- **Pogodan za mobilne uređaje.**
- **Osiguravanje jednake pristupačnosti** za sve vrste korisnika, uključujući različite pametne uređaje, informatičku pismenost, fizičke i mentalne sposobnosti ili ograničenja. Jednako dostupna veb stranica takođe bi trebala biti dostupna svima, uključujući slepe, invalidne ili starije osobe.
- **Lagani i brži za pokretanje.** Lagan za lako učitavanje sa bilo kojeg uređaja i internet veze (čak i za 3G korisnike). Brzina je ključni aspekt u pružanju ugodnog korisničkog iskustva posetiocima bilo koje veb stranice. Osigurava da se ograničeni raspon pažnje i vreme posetioca potroše na stvarni sadržaj i da se ne gubi na čekanje da se slike i skripte učitaju. Brzina je još važnija za korisnike mobilnih uređaja, jer su studije pokazale da je malo verovatno da će korisnici tolerisati više od 3 sekunde učitavanja stranice na mobilnom uređaju. Ako vaša stranica ne ponudi brz odgovor, vaši će ko-

---

6 Isto

risnici otići. (GTmetrix, Google 2021)

- Mogućnost prevoda na više jezika.
- **Imati dobro planiranu informacionu arhitekturu.** Informacije treba organizovati i bolje prezentovati na sledećim veb stranicama, jer su one od vitalnog značaja za dobru upotrebljivost.
- **Efikasna navigacija.** Dobra navigacija je jedan od najvažnijih aspekata upotrebljivosti veb stranice. Jednako je važno da navigacija bude bez nereda. Pokušajte ograničiti broj stavki menija što je više moguće. Padajući meni ili pod-navigacija mogu bolje funkcionisati na velikim veb lokacijama sa mnogo odeljaka i stranica.
- **Pogodnost za društvene mreže.** Osim povezivanja naloga društvenih medija sa veb lokacijom, trebalo bi omogućiti korisnicima da lako dele sadržaj na bilo kojoj aplikaciji društvenih medija (Facebook, twitter, Instagram, WhatsApp, Viber, itd.). Pokazivanje društvenog dokaza, kao što je broj udela. Pobrinite se da te funkcije dobro funkcionišu na mobilnom uređaju. Automatsko optimiziranje sadržaja za platforme društvenih medija. Integrišite odeljak za komentare.
- **Pogodnost za pretraživače.** Do stvarnih domena opštinskih veb stranica je teže doći ili ih je direktno zapamtiti. Javni korisnici uglavnom koriste Google pretragu za pristup veb stranicama. Takođe je teško navigirati, a alati za pretraživanje nisu baš efikasni. Iz tog razloga, novo rešenje bi trebalo biti prilagođeno pretraživačima.
- **Integritet:** Integritet podataka je ukupna tačnost, potpunost i konzistentnost podataka. Integritet podataka se takođe odnosi na sigurnost podataka u pogledu usklađenosti sa propisima — kao što je usklađenost sa GDPR-om — i sigurnost. Održava se zbirkom procesa, pravila i standarda koji se sprovode tokom faze dizajna. Kada je integritet podataka siguran, informacije čuvane u bazi podataka ostaće potpune, tačne i pouzdane bez obzira koliko dugo su čuvane ili koliko često im se pristupa. Uobičajene pretnje koje mogu promeniti stanje integriteta podataka uključuju: ljudsku grešku, nenamerne greške pri prenosu, pogrešne konfiguracije i sigurnosne greške, zlonamerni softver, insajderske pretnje i sajber napade
- **Sigurnost.** Sigurnost je glavna briga za današnje posetioce veba. Institucije moraju osigurati da njihove veb stranice slede industrijske standarde i smernice. Na primer, ako postoji funkcija registracije korisnika, želite biti sigurni da su korisničke lozinke šifrirane i da se ne prikazuju u običnom tekstu. Takođe želite osigurati da je veb stranica sigurna i da koristi SSL enkripciju. Ako ste zaboravili funkciju lozinke, ne želite da omogućite funkciju resetiranja lozinke bez postavljanja sigurnosnih pitanja korisniku.

Funkcije koje morate imati za bilo koju platformu

Debate

Svako može otvoriti bilo koju temu, stvarajući odvojene prostore u kojima ljudi mogu razgovarati o predloženoj temi. Debate su cenjene od strane svih, kako bi se istakla najvažnija pitanja.

Predlozi

Prostor da svi kreiraju predlog građana i traže podršku. Predlozi koji dobiju dovoljnu podršku biće izglasani i tako zajedno možemo odlučivati o pitanjima koja su nam bitna.

Participativno budžetiranje

Participativni budžeti omogućavaju građanima da predlažu i direktno odlučuju kako će potrošiti deo budžeta, uz praćenje i rigoroznu evaluaciju predloga od strane institucije. Maksimalna efikasnost i kontrola sa zadovoljstvom za sve.

Glasanje i ankete

Postavljajte pitanja svojoj zajednici kako biste bolje razumeli njihove potrebe i očekivanja. Siguran sistem glasanja za predloge građana i upite institucija. Svako može lako odlučiti o najvažnijim pitanjima sa svog telefona.

Funkcije kolaborativnog rada

Bilo koji tekst zakona ili drugog formata može se podeliti sa javnošću kako bi se dobili komentari na bilo koji njegov deo. Komentari su povezani sa delovima o kojima se raspravlja korišćenjem koda u boji, koji omogućava jednostavnu vizualizaciju delova koji se mogu poboljšati. Takođe omogućava kreiranje srodnih debata pre izrade teksta, radi boljeg naknadnog razvoja. U WordPress-u se može integrisati kroz Collaborative Editing Solutions za WordPress.

Webcasting i video konferencije

Webcast je medijska prezentacija koja se distribuira putem Interneta koristeći tehnologiju streaming medija za distribuciju jednog izvora sadržaja mnogim istovremenim slušaocima/gledaocima. Webcast se može distribuirati uživo ili na zahtev. U suštini, webcasting je "emitovanje" preko Interneta.

Video konferencije

Video konferencija se definiše kao događaj tokom kojeg više korisnika računara može istovremeno komunicirati jedni sa drugima pomoću kamera preko interneta. Uopšteno postoje opcije za predstavljanje slajdova i deljenje ekrana, a zvuk se prenosi putem vašeg računara ili pametnih uređaja. Video konferencije obično uključuju audio i vizuelne komponente, kao i razmenu trenutnih poruka, saradnju sa dokumentima i mogućnosti podkonferencija.

Forum ili zajednica

I softver za forume i platforme online zajednice nude forume za online diskusiju, koji pružaju mesto građanima i vladama da se okupe, postave ili odgovore na pitanja, iznesu zabrinutost i dobiju međusobnu podršku.

Forum. Jedina karakteristika softvera za forume su forumi za diskusiju, dok online zajednice imaju niz drugih funkcija kao što su blogovi, resursi, biblioteke i brojni drugi načini da zadržite svoje građane uključenima i ponudite im dodatnu vrednost. Dok su online zajednice obično opcija sve-u-jednom za angažovanje klijenata, forumski softver nudi samo jednu opciju tabli za diskusiju (što je ponekad dovoljno). Iako je forumski softver jednostavniji od platforme online zajednice, obično ima kraće vreme sprovođenja. Zbog toga, budžetska ograničenja i vremenska ograničenja mogu učiniti forumski softver privlačnim organizacijama kojima nisu potrebne dodatne funkcije i mogućnosti.

Zajednice na mreži pružaju robusnije resurse informacija, omogućavajući korisnicima da pretražuju datoteke, video zapise i blogove, a zatim ih tumače sa drugim članovima zajednice ili stručnjacima iz vaše kompanije kroz dvosmerne razgovore. Forumi za diskusiju, pitanja i odgovori i komentari u online zajednici često olakšavaju korisnicima da razumeju informacije, umesto da ih samo konzumiraju.

Izveštavanje i praćenje problema

To je online platforma koja prikuplja pritužbe građana na opštinske javne usluge i prikazuje ih na interaktivnoj mapi. Platforma omogućava građanima da lako i brzo prijave pritužbe, dok opštinskim institucijama omogućava da te zahteve kanališu na lako dostupnom mestu.

Centar znanja

Softver baze znanja prikuplja mnoštvo informacija na jednom mestu tako da je lako dostupan i pretraživ. U našem slučaju, sve relevantne informacije o bilo kojoj proceduri koju opštine pružaju kao uslugu ili su ključni organ, mogu se učiniti lakim za razumevanje široj javnosti kroz centar znanja. Iako je većina problema uobičajena u svim opštinama, može biti od pomoći da se osmisli jedan zajednički centar znanja za sve.

Baza znanja je slična biblioteci resursa ili datoteka, što znači da je njena osnovna funkcija često uključena u online zajednicu. Samostalne baze znanja su ograničenije sa malo ili bez interakcije ili društvenog elementa. Informacije su tu za uzimanje, ali ih korisnici moraju sami pronaći i protumačiti.

Potencijalna rešenja

1. Predlozi za potencijalno ažuriranje trenutnih platformi kako bi se povećalo učešće građana

1.1. Potencijalna sinergija između stvarnih platformi van sajtova opština, za podsticanje učešća građana.

Slučaj 1# Platforma Konsultimet

Opštine mogu bez ikakvih prepreka koristiti platformu „Konsultimet“. Sve opštine tamo imaju unapred izgrađen prostor, a upravljanje svim korisnicima i platformom je u nadležnosti Kancelarije premijera za dobro upravljanje.

Izazovi integracije/migracije.

Jedini način da se „integriše“ **Konsultimet** je povezivanje ove platforme sa ikonama i linkovima na veb stranicama svake opštine. Mnoge opštine su učinile ovaj korak. Ova platforma nema direktnu vezu ni sa jednom veb-stranicom, iz tog razloga nema izazova oko migracije ili integracije (nema potrebe za migracijom, samo za povezivanje). Tim koji upravlja platformom kreirao je teme/prostorije za sve opštine na Kosovu i druge javne agencije i ministarstva.

Odgovorno lice sa strane opštine treba da objavljuje i održava informacije na ovoj platformi. Ažuriranje na vreme i promocija široj javnosti glavni su izazovi. Njegove loše karakteristike, nedostatak mobilnog odziva, i dalje predstavljaju izazov u privlačenju građana da se angažuju.

Slučaj 2# Platforma Digjitale

Platforma Digjitale se može 'integrirati' na isti način kao i Konsultimet. Ali ovde imamo izazov, jer je zapravo od 38 opština samo su 5 deo platforme. A da bi se uključile sve opštine, trebalo bi da postoji saradnja sa OEBS-om i kompanijom koja je to razvila, Appdec. Ova platforma služi svim opštinama unutar određenog poddomena, korisnici

na vladinoj strani i na javnim stranama takođe su ograničeni da rade samo u okviru svojih opština. Iz tog razloga bi trebalo kreirati poddomene, podsisteme za 33 opštine.

Stimulisanje građana i vlasti da povećaju nivo angažovanja

Na osnovu ove procene kvantitativnog angažovanja građana, kao i na osnovu nalaza iz istraživačkog rada objavljenog od strane DEMOS-a, „Podsticanje učešća i odgovornosti u sistemu lokalne samouprave Kosova, 2021“, potvrđujemo da iako postoji poboljšanje učešća građana tokom prošle godine, cifre i dalje ostaju niske. Institucionalni donatori, civilno društvo, mediji i organi centralne vlasti trebali bi koordinirati svoje delovanje, podršku i mere kako bi stimulisali učešće i odgovornost sa obe strane, građana i lokalnih vlasti.

1.2. Predlozi za nadogradnju i proširenje istih platformi veb stranica opština dodavanjem novih funkcija, poboljšanjem performansi i dizajna kroz nove dodatke, teme i optimizaciju

Razvoj i upotreba WordPress dodataka za obavljanje funkcija učešća građana u donošenju odluka, poboljšanje performansi boljom optimizacijom i prilagođavanjem.

Za ovo rešenje nema potrebe za migracijom, jer bi stvarna WordPress platforma ostala takva kakva jeste. Nove karakteristike ili funkcije bi bile dodane kao proširenja. Ove nove dodatne funkcije samo bi obogatile i proširile stvarne veb stranice, ništa ne bi bilo pogođeno, ništa se ne bi izgubilo, ne bi se dogodila zamena za stvarne veb stranice ili funkcije. Za sprovođenje ovog rešenja potrebno je samo stručno/obučeno IT osoblje u opštinama. Stvarnom IT-u je potrebna dodatna obuka i vođstvo jer oni zapravo poseduju veštine upravljanja i prilagođavanja istog sistema.

Primeri kako WordPress dodaci mogu popraviti i poboljšati nedostajuće funkcije i probleme u dizajnu, strukturi i performansama:

I. Optimizacija dizajna, strukture i jednak pristup korisnika.

- a. Doslednost u dizajnu, posebno “zaglavlja” na svim stranicama treba biti ista. Pozadina zaglavlja i određene stranice treba da budu boje, a ne slika.
- b. Organizovanje menija dodavanjem više mesta menija, postojanje menija u različitim sekcijama (pozicijama) kao što su gornji meni, glavni meni, meni u podnožju, i stvaranje svih padajućih menija, učinilo bi navigaciju jednostavnijom i glavni meni

bi bio ispražnjen iz svih stvarni podmeniji.

II. Optimizacija brzine

- a. Optimizujte slike u veličini, rezoluciji i formatu korišćenjem WebP kompresivnih slika.
- b. Optimizujte keš memoriju. Instalirajte i konfigurirajte dodatke za optimizaciju "Keš memorije".

Karakteristike učešća građana

III. Povećanje funkcija građanskog učešća putem dodataka. U nastavku dajemo dodatke koji se mogu dodati za realizaciju funkcija građanskog učešća.

I. BuddyPress - zajednica. BuddyPress vam pomaže da napravite bilo koju vrstu veb stranice zajednice koristeći WordPress, sa profilima članova, tokovima aktivnosti, korisničkim grupama, razmjenom poruka i još mnogo toga.

II. bbPress - Forum. bbPress je forumski softver kreatora WordPress-a. Brzo postavite mesto za asinhronu diskusiju, pretplate i još mnogo toga!

III. Glasanje, ankete, mišljenja, ankete - postoji na desetine rešenja.

IV. Predlozi - Plugin. Plugin za predlog omogućava građanima da svoj predlog dostave domaćinu.

V. eRoom - Zoom sastanci i Webinar; Agora Video za WordPress ili video konferencije sa Zoom-om

VI. Centar znanja. Dodaci Centra znanja za WordPress su veoma važni alati za jednostavnu izgradnju baze znanja za bilo koju publiku.

VII. Rešenja za zajedničko uređivanje za WordPress. Postoje rešenja za zajedničko uređivanje, integrisana sa Google dokumentima, kao i nezavisni dodaci.

IV. Upravljanje društvenim medijima:

a. Facebook. Mnoge facebook aplikacije i alati ostaju besplatni i vrlo efikasni da se koriste za povećanje učešća građana. Ovi alati mogu biti ugrađeni i u veb stranice opština. Facebook alati za stranice, grupe i zajednice)

i. Direktan prenos i glasanje

ii. Facebook grupe

iii. Organizovanje online događaja

b. na YouTube (webcast uživo, video arhiva)

c. Twitter (ne koristi ga većina opština)

d. Instagram (koriste ga samo dve opštine, iako je jedna od najboljih aplikacija za društvene mreže za mlade mlađe od 30 godina.

a. Izazovi integracije/migracije

Troškovi se odnose na angažovanje stručnjaka kao vođe projekta, malog tima stručnjaka ili male kompanije (sa do 5 programera), za pripremu obuke i izgradnju 1. zajedničkog prototipa za sve opštine. Održavanje kasnije, može se realizovati u okviru istih resursa opština. Administrativno i upravno osoblje trebalo bi da poveća veštine na sličnom nivou nastavnika u školama koje su koristile platforme e-obrazovanja za upravljanje i moderiranje sesija. Nijedna druga eksterna zainteresovana strana ne može uticati ili produžiti razvoj projekta. Opštine poseduju novu platformu.

1. Predlozi za sprovođenje dokazano uspješnih platformi za uključivanje građana

Dve uspješne platforme za uključivanje (participaciju) građana koje su izgrađene i koriste se u desetinama zemalja i opština su Consul Project i Decidim.

CONSUL - 1. PREDLOŽENO REŠENJE VAN AKTUELNIH SISTEMA

Consul je besplatna softverska platforma koja omogućava institucijama i organizacijama da sprovode najvažnije procese direktnog učešća građana. To uključuje predloge građana, konsultacije, glasanje, participativne budžete, zakonodavstvo o saradnji.

Platforma je fleksibilna i omogućava svakoj instituciji/organizaciji da je prilagodi svojim specifičnim potrebama. Sve funkcionalnosti se mogu uključiti ili isključiti, početna stranica i druge informativne stranice mogu se personalizovati bez programiranja, izgled i dojam veb stranice mogu se prilagoditi korporativnom imidžu institucije. Takođe je višjezičan i preveden je na 45 jezika.

Projekt je prvobitno razvilo Gradsko veće Madrida, a sada ga koristi više od stotinu lokalnih, regionalnih i nacionalnih vlada.

Prosečna upotreba CONSUL-a je, međutim, u gradovima, u rasponu od malih mesta sa nekoliko hiljada stanovnika do velikih gradova kao što su Njujork, Buenos Ajres, Kito, Montevideo i Madrid. Preko 90 miliona građana širom sveta može donositi odluke koristeći veb-stranice za učešće koje koristi CONSUL.

Projekat CONSUL takođe radi zajedno sa nadnacionalnim i međunarodnim institucijama i NVO-ima kao što su Program Ujedinjenih nacija za razvoj, Partnerstvo za otvorenu vlast, Svetska banka, Banco Interamericano de Desarrollo, Unión de Ciudades Capitales Iberoamericanas, Nesta, Projekt participativnog budžetiranja i drugi.

CONSUL se prevodi na više od 40 jezika, takođe u procesu saradnje koji se sprovodi u Crowdinu: <https://crowdin.com/project/consul>.

Deljenje CONSUL tehnologije omogućilo je svim ovim gradovima, vladama i entitetima da rade zajedno i stvore zajednicu za razmenu najboljih praksi, znanja i ideja. Postoje online prostori u kojima ljudi koji rade na ovom projektu mogu raditi zajedno i podržavati jedni druge. Konferencija CONSULCon, koja se održava svake godine od 2017. godine, prilika je za upoznavanje stručnjaka za učešće, IT ljudi koji rade na raz-

voju i sprovođenju CONSUL-a, aktivista, političara i drugih ljudi koji rade na direktnoj demokratiji i građanskom učešću.

Više informacija o projektu, uključujući dokumentaciju i video zapise, možete pronaći na www.consulproject.org.

Tehnologija:

Backend je razvijen u Ruby-u koristeći Ruby on Rails okvir. Baza podataka je PostgreSQL. Frontend je javascript primenjen na JQuery sa Coffeescript-om. Stilovi stranica su razvijeni koristeći SCSS na Foundation.

Kod na strani servera je podeljen na modele (apstrakcija baze podataka + poslovna logika), poglede (html/json renderisanje) i kontrolere (povezivanje modela i pogleda). Postoji sistem dozvola zasnovan na ulogama koji određuje šta svaki korisnik može da radi na sistemu - glavne uloge su obični korisnik, moderator i administrator. Redovni korisnici mogu verifikovati svoje račune tako što će dati neke lične podatke čuvane na popisu stanovnika grada kako bi dobili neke dodatne dozvole.

Alati odabrani za sprovođenje rešenja su uobičajeni; svaki programer upoznat sa Ruby on Rails aplikacijama bi trebao biti u mogućnosti da ga instalira i proširi. Štaviše, postoje specifične tačke proširenja (u obliku foldera koji su posebno osmišljeni za prilagođavanje).

S obzirom na to da koristimo standardnu aplikaciju ruby on rails, skalabilnost se može postići na uobičajene načine: baza podataka se može replicirati/skalirati nezavisno od servera aplikacija. Instance servera aplikacija se dodaju sistemu i stavljaju iza balansa opterećenja. Koristimo mnogo biblioteka otvorenog koda i ruby gems-a. Glavni su Ruby on Rails, JQuery, PostgreSQL, CoffeeScript, SASS.

Sav izvorni kod je licenciran pod GNU Affero General Public License v3 (AGPLv3) i dostupan je na našem Github računu: <https://github.com/consul/consul>. Postoji stotinu programera koji doprinose kodu projektu, a mnogo više ljudi pomaže oko dokumentacije i drugih potreba projekta.

Tehnička dokumentacija za projekat dostupna je na <https://docs.consulproject.org>

Korisnički vodič, vodič za administraciju i ostali dokumenti za krajnje korisnike dostupni su na: <http://consulproject.org/en/#documentation> (Izvor: <https://consulproject.org/>).

DECIDIM - 2. PREDLOŽENO REŠENJE VAN AKTUELNIH SISTEMA

Decidim je besplatna participativna demokratija otvorenog koda za gradove i organizacije.

Decidim, od katalonskog za “odlučimo”, je digitalna infrastruktura za participativnu demokratiju, izgrađena u potpunosti i kolaborativno kao slobodan softver. Decidim je veb okruženje (okvir) proizvedeno u Ruby on Rails koji omogućava korisnicima da kreiraju i konfiguriraju veb platformu ili portal, koji će se koristiti kao društvena mreža, za demokratsko učešće. Portal omogućava bilo kojoj organizaciji (lokalno gradsko veće, udruženje, univerzitet, NVO, sindikat, susedstvo ili zadruga) da kreira masivne demokratske procese za strateško planiranje, participativno budžetiranje, kolaborativni regulatorni dizajn, dizajn urbanih prostora i izbore. Omogućava i organizaciju sastanaka uživo, prijavljivanje za iste, objavljivanje zapisnika, predlaganje tačaka za dnevni red i primanje obaveštenja o rezultatima. Decidim takođe može pomoći u organizaciji upravnih tela, veća ili skupština, sazivanju konsultacija i referendumu ili kanaliziranju inicijativa građana ili članova kako bi se uticalo na različite procese donošenja odluka. Sve zajedno, Decidim omogućava digitalno strukturisanje kompletnog sistema participativnog demokratskog upravljanja za svaku organizaciju.

Decidim je digitalna platforma za učešće građana. To je besplatna i sigurna tehnologija. Uz sve demokratske garancije. Reprogramiranje demokratije sada je moguće sa Decidimom.

Decidim pomaže građanima, organizacijama i javnim institucijama da se demokratski samoorganizuju u svim razmerima.

KARAKTERISTIKE

Moć političke mreže

Potrebno je promišljanje, saradnja i odlučivanje do ogromne dimenzije, sa hiljadama ljudi koji učestvuju u realnom vremenu.

Građanske inicijative i konsultacije

Osnažite svoju zajednicu kroz građanske inicijative. Promovišite relevantno glasanje kroz konsultacije.

Participativni budžeti

Analizira dostavljene predloge i promovira novi način raspodele zajedničkih resursa.

Demokratski i fleksibilni sistem

Zahvaljujući njegovoj modularnoj arhitekturi i skalabilnoj logici, možete konfigurirati moćan sistem demokratskog upravljanja u svim vrstama organizacija.

Mi demokratiju shvatamo veoma ozbiljno. Decidim osigurava transparentnost, sledivost i integritet informacija kao nikada do sada. Pruža sigurnost, privatnost i poverljivost svim učesnicima.

Tvoje je. podeli ga. poboljšaj ga. Platforma u potpunosti dizajnirana sa besplatnim softverom, otvorenim i zajedničkim sadržajem zahvaljujući zajednici Metadecidim.

Zahvaljujući Decidimu moći ćete da konfigurirate prostore za učešće (inicijative, skupštine, procesi ili konsultacije) i obogatite ih kroz više dostupnih komponenti (sastanci licem u lice, ankete, predlozi, glasanje, praćenje rezultata, komentari i još mnogo toga).

Prostori za učešće za učesnike da daju predloge i donose odluke

Participativni procesi za demokratizaciju zajedničkih pitanja, korak po korak

Procesi su prostor koji omogućava kreiranje, aktiviranje/deaktiviranje i upravljanje raznim participativnim procesima. Oni se razlikuju od drugih prostora po tome što su strukturirani u različitim fazama unutar kojih se sve komponente mogu ugraditi. Primeri participativnih procesa su: izborni proces za članove odbora, participativno budžetiranje, proces strateškog planiranja, zajedničko pisanje uredbe ili norme, dizajn urbanog prostora ili izrada plana javne politike.

Skupštine, moć kolektivne samoorganizacije

To je prostor koji nudi mogućnost postavljanja tela ili grupa za donošenje odluka (veća, radnih grupa, odbora, itd.) koje se sastaju povremeno, detaljno opisuju njihov sastav, nabrajaju i geolociraju svoje sastanke i omogućavaju učešće u njima (za na primer: prisustvovanje ako kapacitet sedišta i priroda skupštine to dozvoljavaju, dodavanje tačaka dnevnog redu ili komentarisanje predloga i odluka koje donosi to telo).

Konsultacije, pravo odlučivanja uz sve demokratske garancije

Konsultacije su prostor koji omogućava koordinaciju referenduma, pokretanje diskusija i debata, objavljivanje rezultata glasanja; može se povezati sa sigurnim sistemom e-glasanja.

Inicijative, postavljanje svačijeg dnevnog reda, svima na dohvat ruke

Inicijative su prostor koji omogućava učesnicima da zajednički kreiraju inicijative, definišu njihovu putanju i ciljeve, prikupljaju odobrenja, diskutuju, raspravljaju i šire inicijative i definišu mesta sastanka na kojima se mogu prikupljati potpisi od učesnika ili debate otvorene za druge članove organizacije.

Predlozi, vaše ideje u detaljima

Komponenta predloga omogućava korisniku da kreira predlog pomoću čarobnjaka za kreiranje, uporedi ga sa postojećim, objavi na platformi i uključi dodatne informacije kao što su geolokacija ili priloženi dokumenti i slike. Ova komponenta vam takođe omogućava navigaciju, filtriranje i interakciju sa skupom predloga. Uz to, sa inkubatorom predloga možete kreirati zajedničke predloge.

Glasanje, dajte svoj glas. Komponenta glasanja nudi organizacijama mogućnost aktiviranja različitih sistema glasanja ili podrške oko predloga: neograničeno, ograničeno na dati prag, ponderisano, zasnovano na troškovima, itd.

Rezultati, nema predloga bez odgovora

Komponenta rezultata se koristi za pretvaranje predloga u rezultate i davanje službenih odgovora u vezi njihovog prihvatanja ili odbijanja, spajajući različite predloge u jedan rezultat.

Odgovornost, transparentnost od početka do kraja

Komponenta odgovornosti nudi mogućnost podele rezultata na projekte, definisanje i primenu statusa napretka oko njihovog sprovođenja, kao i prikazivanje obima sprovođenja rezultata grupisanih po kategorijama i obimima.

Sastanci, da se upoznamo i da ništa ne propustimo

Komponenta sastanka nudi organizacijama i učesnicima mogućnost da sazivaju sastanke, odrede njihovu lokaciju i vreme, registruju i ograniče broj učesnika, definišu strukturu i sadržaj sastanka kao i objavljivanje zapisnika i predloga koji iz toga proizilaze.

Participativni tekstovi, za analizu, sintetizaciju i izgradnju zajedničkog

Komponenta participativnih tekstova može se koristiti za pretvaranje dugačkih tekstualnih dokumenata u različite predloge ili rezultate i, obrnuto, za sastavljanje i prikaz jedinstvenog teksta zasnovanog na zbirci predloga ili rezultata.

Usudite se kombinovati komponente. dizajnirajte i sprovedite moćan demokratski sistem na jednostavan način i prilagodite ga potrebama vaše organizacije.

Konferencija, mesto na kome se premijerno prikazuju veliki događaji

Komponenta konferencije omogućava organizaciji da kreira veb stranicu za veliki događaj spajanjem niza unapred definisanih sastanaka (četovanja, radionice itd.), sastavljanjem jedinstvenog programa i upravljanjem učesnicima.

Ankete, jer je mišljenje vaše zajednice bitno. Komponenta anketa može se koristiti za dizajniranje i objavljivanje anketa i za prikaz i preuzimanje njihovih rezultata.

Sortiranje, jednakost i pravda slučajnosti

Komponenta sortiranja omogućava odabir većeg broja predloga (npr. kandidata za žiri) sa nasumičnim, a opet ponovljivim postupcima koji garantuju nepristrasnu i ujednačenu distribuciju.

Komentari, izgradnja kolektivne inteligencije

Komponenta komentara omogućava korisnicima da dodaju komentare, da identifikuju komentar kao za, protiv ili neutralan u odnosu na komentarisani objekat, da glasaju za komentare, odgovaraju na njih i primaju obaveštenja o odgovorima.

Stranice i blogovi, vaša zajednica, informisani i ažurirani

Komponenta stranica se koristi za kreiranje informativnih stranica sa formatiranjem bogatog teksta, ugrađenim slikama i video zapisima. Komponenta bloga omogućava kreiranje postova ili vesti, i hronološko kretanje po njima.

Obaveštenja, personalizovane informacije o zanimljivim sadržajima. Decidim vam omogućava da pratite bilo koji prostor ili komponentu kako biste primali ažuriranja svaki put kada se dogode.

Bilten, jednostavan, ali moćan. Newsletter komponenta omogućava slanje e-maila svima koji su registrovani na platformi ili, selektivnije, onima koji učestvuju u određenom prostoru.

OPŠTE KARAKTERISTIKE DECIDIM-a

U nastavku ćemo opisati niz opštih karakteristika i karakteristika platforme koje se ne pojavljuju u prostorima ili komponentama, ili u funkcijama koje su direktno povezane sa učesnicima.

Instalacija i podešavanja

Decidim se može lako instalirati korišćenjem komandne linije na bilo kojem GNU/Linux serveru sa sledećim instaliranim servisima: PostgreSQL 9.4+, Ruby 2.4.1, NodeJS sa yarn (JavaScript upravljanje zavisnostima), ImageMagick i PhantomJS. Skripta za automatsku instalaciju omogućava vam da sprovedete celi sistem zavisnosti, biblioteke, baze podataka i druge automatski potrebne usluge u Heroku ili Docker-u [funkcija se očekuje za 2018Q4].

Postavke portala su prilagodljive u sledećim poljima koja se popunjavaju na obrascu sa administrativnog panela: Naziv portala, profili društvenih mreža (Twitter, Facebook, Instagram, YouTube, Github); kratak opis; pozdravni tekst; podrazumevani jezik; početna slika; logo organizacije; favicon; referentni prefiks (jedinostveni identifikator koji će se primeniti na elemente portala) i URL organizacije.

Integracija sa drugim servisima i kompatibilnost/kreiranje dodatnih servisa

Decidim se može lako integrisati sa sledećim servisima koji se mogu instalirati ili konfigurisati pomoću Decidima:

OpenStreetMap: za prikaz događaja i predloga sa geo-lokacijom

Piwik: analiza saobraćaja veb stranice

Pad: kolaborativne ploče za pisanje u realnom vremenu (tehnologija će biti određena)

Digitalni identitet i potpis: integracija sa OAuth2 sistemom upravljanja digitalnim identitetom, sistemima baziranim na blockchain-u i priznatim institucionalnim sistemima za upravljanje digitalnim identitetom i potpisima.

Distribuirani sistem arhiviranja: Širenje ili kopiranje predloga ili drugih elemenata sa platforme u distribuiranom sistemu arhiviranja (blockchain ili IPFS tip) [Nedostaje karakteristika].

Mikroblogovanje: integracija/kompatibilnost sa standardizovanim i otvorenim pro-

tokolom/uslugom za mikroblogovanje kao što je tip GNU Social ili StatusNet za aktivnosti učesnika (predlozi, zapažanja i poruke).

Decidim automatski generiše sledeće usluge osim onih koje se mogu pregledati na veb stranici ili im se može pristupiti putem API-ja:

SMTP: slanje e-mail.

Kalendar: integracija i kompatibilnost sa sistemima za upravljanje kalendarima i automatsko kreiranje i ažuriranje kalendara događaja, itd.

Višenamenska upotreba

Višenamenska upotreba platforme može se koristiti na osnovu jedne instalacije. Drugim rečima, jedna instanca Decidim softvera vam omogućava da postavite onoliko portala (stanara) koliko želite pod određenim postavkama za svakog od zakupaca. Na taj način organizacija može kreirati participativne portale za svoje podorganizacije ili različite organizacije mogu deliti server i smanjiti troškove održavanja svojih portala.

Višejezična upotreba

Decidim je višejezična platforma. Njegovi dostupni jezici će biti konfigurisani tokom instalacije. Meniji, administrativni obrasci i, uopšteno, fiksni tekstovi platforme dostupni su na nekoliko jezika (španski, katalonski, baskijski, italijanski, francuski, holandski i finski). Sistem za kolaborativno prevođenje na <https://crowdin.com/project/decidim> omogućava da se novi jezici ugrade u platformu.

Što se tiče sadržaja, nakon što su službeni jezici instance postavljeni tokom instalacije, sav sadržaj koji se kreira iz administrativnog panela ima mogućnost generisanja na tim jezicima. Administrativni panel omogućava upravljanje sadržajem na nekoliko jezika putem kartica. Sadržaj koji generišu korisnici prikazuje se na platformi na jednom jeziku (onom koji učesnik odabere putem birača jezika u gornjem delu menija ili automatski putem jezičnih postavki svog pretraživača).

Statistika, otvoreni podaci i preuzimanja

Pored interfejsa za programiranje aplikacija (API) koji automatski omogućava pristup javnim podacima, Decidimova početna stranica sadrži tabelu opšte statistike sa sledećim poljima: broj učesnika, procesi, predlozi, rezultati, sastanci, zapažanja i glasovi.

Druga statistička tabela za svaki participativni proces pokazuje broj sastanaka, predlo-

ga, glasova i rezultata određenog procesa.

Administrativni panel vam omogućava da izvezete predloge, rezultate i zapažanja participativnog procesa u CSV i JSON formatu i odgovore na ankete za obradu i/ili integraciju sa drugim sistemima upravljanja. Učesnici mogu preuzeti rezultate participativnog procesa i stepen njegovog sprovođenja putem CSV datoteke.

Decidim takođe ima na raspolaganju komponentu za prikaz podataka na opštem nivou platforme i na specifičnom nivou (prikazuje podatke iz određenog Participatornog prostora) [Funkcija se očekuje za 2018Q2-3, AjB-Lote2Mod4]. Sledeće je uključeno među prikazane grafike:

Interaktivna grafika u obliku vremenske linije koja prikazuje razvoj brojača različitih komponenti.

Toplotna karta svih sastanaka, predloga ili drugog sadržaja sa oznakama geolokacije.

Interaktivni dijagrami (stubičasti ili tortni grafikoni) sa rezultatima procesa (iznosi svakog projekta participativnog budžeta, filtriranje po kategoriji i statusu predloga - da li su odabrani ili ne, itd.)

Svi ovi prikazi su praćeni opcijom za preuzimanje podataka u CSV formatu [Funkcija se očekuje za 2018Q2-3, AjB-Lote2Mod4].

API, prilagodljiv dizajn veb stranice i mobilna aplikacija

Decidim ima interfejs za programiranje aplikacije ili API koji je niz nezavisnih poziva usluga i podataka sa interfejsom Decidim veb stranice. Ovo omogućava trećim stranim da razvijaju usluge na platformi, automatski objavljuju podatke ili razvijaju nove interfejse, ili integrišu druge usluge sa decidimom.

API dolazi sa dokumentacijom i formalnom participativnom ontologijom [nije završeno]

Decidimov dizajn veb stranice je potpuno prilagodljiv (responzivan), koristeći filozofiju dizajna na prvom mestu (prvo dizajniran za mobilne uređaje, a kasnije proširen na desktop sisteme i tablete).

Dizajn veb stranice i API omogućavaju razvoj mobilnih aplikacija za Decidim, a uskoro se očekuje i razvoj mobilne aplikacije.

Sistemi klasifikacije sadržaja

Što se tiče klasifikacije sadržaja, u Decidimu treba razlikovati i prilagoditi: polja, kategorije i oznake (ili markere).

Opsezi su generički u celoj platformi i podeljeni na teritorijalne i tematske tipove. Teritorijalna područja, jednom definisana, dozvoljavaju da se elementi prostora klasifikuju po teritoriji (npr. ako proces ili telo ili inicijativa utiču na okrug ili dva, celi grad, regiju ili državu, u zavisnosti od organizacije). Tematske oblasti su takođe definisane za celu platformu i omogućavaju klasifikaciju različitih elemenata participativnih prostora.

Kategorije i podkategorije se koriste za klasifikaciju sadržaja unutar različitih prostora i definisane su za svaki od nivoa prostora. Tako, na primer, participativni proces može uključivati nekoliko kategorija i potkategorija (administrator procesa ih definiše) dok se sastanci, ankete, predlozi i druge komponente procesa mogu klasifikovati u ove kategorije.

Za razliku od polja i kategorija, oznake ili markeri su unakrsni i slobodno definisani od strane učesnika i mogu se primeniti na bilo koji nivo ili komponentu. Oznake se mogu kreirati, ugraditi i definisati u administrativnom panelu. Sugestija oznaka omogućava ljudima koji učestvuju da izaberu oznake slične onima koje predlažu za označavanje bilo kojeg elementa platforme. Elemente je moguće pretraživati prema oznakama i prikazati najpopularnije oznake.

Kontekstualni sistem pomoći, upotrebljivost i testovi evaluacije

Decidim uključuje kontekstualnu pomoć koja se može uređivati za usmeravanje pojedinačnih i administrativnih učesnika u korišćenju platforme. Takođe uključuje automatske evaluacione ankete koje će se sprovoditi na učesnicima u svrhu identifikacije grešaka u upotrebljivosti i participativnim procedurama i poboljšanja iskustva demokratskog kvaliteta softvera.

2. Predlog za stvaranje nove platforme od nule, zasnovane na specifičnom kontekstu Kosova i ispunjavanju najboljih praksi i standarda

Analiziranje i osmišljavanje potpuno novih rešenja za usluge građanskog učešća. Osmišljavanje i izgradnja od nule.

Novu platformu treba razviti uključivanjem karakteristika opisanih u odeljcima ovog dokumenta: [Kriterijumi, razmatranja i karakteristike za poboljšanje ili razvoj novih platformi](#), [Osmišljavanje i tehnološki kriterijumi za bilo koju platformu](#), [Funkcije koje morate imati za bilo koju platformu](#), kao i za prilagođavanje karakteristika projekta Decidim i Consul.

3. Vizija Ministarstva lokalne samouprave za platformu za digitalizaciju opštinskih veb stranica - opštine

Ova platforma će biti u službi građana za povećanje njihovog učešća u donošenju odluka na lokalnom nivou, takođe će biti u službi samih opština za digitalizaciju opštinskih usluga povećanjem efikasnosti ovih usluga građanima.

E-OPŠTINE će biti interoperabilna platforma sa svim postojećim platformama koje rade u javnoj službi. Ova platforma će uključiti usluge 38 opština Republike Kosovo koje pružaju usluge na službenim jezicima u našoj zemlji.

Platforma će se fokusirati na praćenje opštinskih organa, povećanje interakcije građana sa lokalnim izabranim predstavnicima, praćenje i prezentaciju svih investicija u realnom vremenu, opštinskog budžeta i sopstvenih prihoda, otvorene i interaktivne podatke, pružanje usluga građanima i onlajn i poštanskim preduzećima, urbanističke planove naselja, građevinske dozvole i uslove, uvođenje procesa procene opštinskih akata u realnom vremenu i mnoge druge usluge. Platforma će služiti kao pilot projekat za vladin plan za E-UPRAVU.

Ova platforma će biti veb bazirana, kao i aplikacije u okviru Android i iOS sistema.

Karakteristike skupština opština

Praćenje rada i učinka svakog člana Skupštine opštine pojedinačno za svaku opštinu.

Kreiranje profila za svakog člana Skupštine opštine (svaki odbornik će imati svoj profil na E-KOMUNAT platformi, sve informacije i istorija će biti sačuvani zauvek);

Građani će moći direktno komunicirati sa svojim lokalnim izabranim predstavnicima. Oni mogu javno postavljati i slati zahteve (putem Direct Chat Foruma) o raznim pitanjima i problemima odbornicima Skupštine opštine (svrha je da odbornici Skupštine opštine budu nadgledani o ovim pitanjima i statusu njihovih odgovora); Građani imaju priliku da prate istoriju glasanja, odluke odbornika Skupštine opštine; Na osnovu podataka praćenja analiziraćemo i objavljivati kvartalne izveštaje o učinku odbornika Skupštine opštine (interaktivne prezentacije).

Građanin će imati pristup svakom sastanku Skupštine opštine putem prenosa uživo (livestream posebne sekcije zasnovane na webu, android, ios).

U okviru ove platforme, građani će imati pristup deklaraciji i poređenju imovine odbornika Skupštine opštine tokom godina (interaktivne prezentacije).

U skladu sa Zakonom 03/L-040 omogućiće građanima da iniciraju, potpisuju i podnose peticije opštinama putem interneta i u pisanoj formi.

Putem platforme E-KOMUNAT (preko sistema obaveštavanja putem adresa) građani naselja, sela ili opštine mogu se inicirati i informisati o pitanjima ili problemima za koje postoji potreba za pokretanjem peticija ili informisanjem građana o peticijama koje su u procesu.

Praćenje statusa i odgovora Skupština opština u vezi sa peticijama građana.

Prepoznavanje konkretnih problema, na primer u naselju ili selu, organizovanje kampanja javnog zagovaranja zajedno sa građanima određenog područja (preko sistema obaveštavanja putem adresa), na tom području i praćenje razvoja zagovaračke kampanje kroz platformu E-KOMUNAT dok se ne pronađe rešenje za problem od strane relevantnih institucija.

Da bi se prepoznao i ocenio rad i zalaganje za javno dobro od strane odbornika Skupštine opštine, MALS će za svaku godinu dodeliti „Godišnju nagradu za odbornika Skupštine opštine godine“ (ovaj izbor će se zasnivati na podacima o učinku, ovi podaci su dobijeni sa platforme E-KOMUNAT).

Putem E-KOMUNAT platforme, status će biti predstavljen u realnom vremenu od trenutka izglasavanja akata u Skupštinama opština, njihovog prenošenja na centralni nivo, njihovog statusa i konačne odluke koja se šalje Skupštinama opština.

Učešće građana u javnim raspravama o godišnjem planiranju opštinskog budžeta putem platforme E-KOMUNAT.

Građani će moći da se mobilišu direktno preko platforme, identifikuju prioritete u zajednicama, naseljima (putem sistema obaveštavanja preko adresa) ili njihovim opštinama i podnose zahteve u okviru procesa javnih rasprava koje opštine organizuju u okviru procesa planiranja budžeta. Javne debate će se prenositi uživo. Ovi zahtevi će se evidentirati na platformi i nadgledaće se proces njihovog neuključivanja u planiranje opštinskog budžeta.

Opštinski izvršni direktor

Platforma E-KOMUNAT će se fokusirati na praćenje javne potrošnje na lokalnom nivou u oblasti putne infrastrukture, obrazovanja, zdravstva itd. Postojeće i periodično izveštavanje o javnoj potrošnji gde će građani imati brz pristup i lakši pristup ovim podacima.

Kreiranje profila za svakog gradonačelnika, načelnika opštinskih direkcija (svaki načelnik opštinske direkcije koji će se pratiti imaće svoj profil na E-KOMUNAT platformi, sve informacije i istorija biće sačuvani zauvek).

Građani će moći da stupe u direktnu komunikaciju sa gradonačelnicima i načelnicima opštinskih direkcija. Oni mogu javno postavljati i slati zahteve (putem Direct Chat Foruma) o raznim pitanjima i problemima gradonačelnicima i načelnicima opštinskih direkcija (svrha je da se gradonačelnici i načelnici opštinskih direkcija nadziru u vezi sa ovim pitanjima i statusom njihovih odgovora); Građani imaju priliku da prate istoriju odluka gradonačelnika i načelnika opštinskih direkcija.

Na osnovu podataka praćenja analiziraćemo i objavljujati kvartalne izveštaje o učinku gradonačelnika i načelnika opštinskih direkcija (interaktivne prezentacije za svaku opštinu).

Praćenje i prezentacija troškova gradonačelnika i načelnika opštinskih direkcija (službeni ručkovi i večere, gorivo, dnevnice, itd.).

U okviru ove platforme, građani će imati pristup deklaraciji i poređenju bogatstva gradonačelnika i načelnika opštinskih direkcija tokom godina (interaktivne prezentacije).

Putem platforme E-KOMUNAT građani mogu prijaviti probleme i druga pitanja direktno nadležnoj instituciji (fotografije, video zapisi i sl.).

1.1. Potencijalna sinergija između stvarnih platformi van sajtova opština, za podsticanje učešća građana. Bez troškova za razvoj. Moraju dovršiti pristup, koristeći ih, promovišući ih putem društvenih medija i veb stranica. Dobro upravljanje i moderiranje. Uključene su eksterne zainteresovane strane (izvan opština, kao što su AIS, PM kancelarija, OSCE i Appdec kompanija). Platforme se održavaju i ažuriraju od gore navedenih institucija vlasnika proizvođa.

Za obe platforme potreban je budžet za promociju, stimulaciju i povećanje odgovornosti.

Iako je **Platforma Digitalne** razvijena i održavana od strane OSCE-a i privatne IT kompanije (programer), možda će joj trebati dodatni troškovi za dodatne resurse za održavanje.

1.2. Predlozi za poboljšanje i proširenje istih platformi veb stranica dodavanjem novih funkcija, poboljšanjem učinka i dizajna, kroz nove dodatke, teme i optimizaciju, imaju najnižu cenu kao rešenje kojem je potreban razvoj-programiranje. Kao rešenje koje treba razviti i programirati, integracijom svih stvarnih veb stranica sa njihovim podacima, ovo ostaje i najlakši način za integraciju svih novih funkcija i karakteristika. Sve što je potrebno je da angažuje stručnjaka ili kompaniju stručnjaka (do 5 zaposlenih) sa iskustvom u oblasti, da napravi 1. demo prototip i obezbedi obuku za IT osoblje opština. Može se uspostaviti brzo i sa najnižim troškovima u poređenju sa bilo kojim rešenjem. Plodovi ovog scenarija mogu se pokupiti od 3. meseca.

Predlozi za primenu dokazano uspešnih platformi za uključivanje građana:

Implementacija projekta Consul ili Decidim. Potrebno je da ima tim od 6-10 IT stručnjaka i povezanog osoblja. I period rada od 6 meseci na razvoju i dva meseca na obuci i podršci opštinama. Platforme su trebale biti holistička rešenja, moraju biti u potpunosti prevedene i potpuno prilagođene lokalnom kontekstu. Ovo uključuje i podešavanje.

Predlog za stvaranje nove platforme od nule, zasnovane na specifičnom kontekstu Kosova i ispunjavanju najboljih praksi i standarda

Novu platformu treba razviti uključivanjem karakteristika opisanih u odeljcima ovog dokumenta: [Kriterijumi, razmatranja i karakteristike za poboljšanje ili razvoj novih platformi](#), [Osmišljavanje i tehnološki kriterijumi za bilo koju platformu](#), [Funkcije koje morate imati za bilo koju platformu](#), kao i za prilagođavanje karakteristika projekta Decidim i Consul.

Potrebno je angažovati kompaniju, sa više od 20 iskusnih članova kadra koji bi bili uključeni u izradu projekta, i izdvojiti najmanje 18 meseci kao period u kojem se „može desiti isporuka prve radne verzije softvera“. Trošak može biti od > 1 milion evra.

Održavanje kasnije treba realizovati od strane eksternih kompanija.

Druge eksterne zainteresovane strane su duboko uključene u projekat i mogu produžiti izradu projekta. Opštine poseduju novu platformu.

Potencijalna rešenja	Troškovi organa i donatora	Vreme je za organe	Troškovi za učesnike	Vreme je za u
<p>1.1. Potencijalna sinergija između stvarnih platformi van sajtova opština, za podsticanje učešća građana.</p> <p>Konsultimet.rks-gov.net & platformadigjital.com</p>	<p>Ne postoje troškovi. Oni moraju dovršiti pristup, koristeći ih, promovišući ih putem društvenih medija i veb stranica. Dobro upravljanje i moderiranje. Uključene su eksterne zainteresovane strane (izvan opština, kao što su AIS, PM kancelarija, OSCE i Appdec kompanija). Platforme se održavaju i ažuriraju od gore navedenih institucija vlasnika proizvoda.</p> <p>Troškovi mogu biti potrebni za promociju, stimulaciju i povećanje odgovornosti.</p>	<p>Praksa se može uspostaviti u roku od tri nedelje u svim opštinama.</p>	<p>Kvalitet učešća i ograničenja alata za učešće.</p>	<p>Trošak vremena i rišćenje, oni uve na ove različite. sami prikupljaju informacije distrib mnogim platform</p>
<p>1.2. Predlozi za poboljšanje i proširenje istih platformi veb stranica opština dodavanjem novih funkcija, poboljšanjem učinka i dizajna kroz nove dodatke, teme i optimizaciju</p> <p>Poboljšanje stvarnih WordPress platformi.</p>	<p>Troškovi se odnose na angažovanje stručnjaka kao vođe projekta, malog tima stručnjaka ili male kompanije (sa do 5 programera), za pripremu obuke i izgradnju 1. zajedničkog prototipa za sve opštine. Održavanje kasnije može se realizovati u okviru istih resursa opština. Administrativno i upravljačko osoblje trebalo bi da poveća veštine na sličnom nivou nastavnika u školama koji su koristili platforme e-obrazovanja za upravljanje i moderiranje sesija. Nijedna druga eksterna zainteresovana strana ne može uticati ili produžiti izradu projekta. Opštine poseduju novu platformu.</p>	<p>Od 4 do 9 meseci većina alata bi bila operativna i isporučena javnosti. Agilan pristup u isporuci softvera omogućio bi timu da isporuči sve vremenske delove prijava. Na kraju ovog perioda osoblje treba biti obučeno i operativno.</p>	<p>Moraju naučiti i prilagoditi se novim alatima, tehnologijama i praksama.</p>	<p>Od prva dva me bi u razlikama, o meseci svi alati javnosti.</p>

Učesnike	Zadovoljstvo učesnika	mogu se odvijati nezavisno, uzastopno ili paralelno.			
za ko- ek moraju ići platforme i i mapiraju ibuirane na nama.	Zadovoljstvo lokalnom učesnika je Consul Project Decidim . Ove forme nude samo opcije za učešće u debatama čitanjem i slanjem tekstova, nikakvi drugi oblici učešća građana se ne nude putem ovih platformi.	Ovo treba da angažuje tim od 6-10 programera koji bi radio 6 meseci na razvoju i 2 meseca na obuci i podršci. Troškovi bi bili od 150.000-220.000€ u lokalnoj tržišnoj ceni.	8-10 meseci je neto period za izradu projekta i isporuku softvera javnosti.	Moraju naučiti i prilagoditi se novim alatima, tehnologijama i praksama.	Učesnici moraju najmanje 5-7 meseci nego što prvi radni softver javno isporučeni bili uskraćeni za udobnih alata i drugih učešća, sve to isporučiti trebaju koristiti iste alate fizički učestvovali alati ne izrade.
seca uživali od 4 do 9 bi bili u	Zadovoljstvo građanskog učešća. Osmislanje i izgradnja od nule	Potrebno je angažovati kompaniju, sa više od 20 iskusnih članova kadra koji bi bili uključeni u izradu projekta, i izdvojiti najmanje 18 meseci kao period u kojem se „može desiti isporuka prve radne verzije softvera“. Trošak može biti od > 1 milion evra. Održavanje kasnije treba realizovati od strane eksternih kompanija. Druge eksterne zainteresovane strane su duboko uključene u projekat i mogu produžiti izradu projekta. Opštine poseduju novu platformu.	18-24 meseca je neto period za izradu projekta i isporuku softvera javnosti.		Učesnici moraju najmanje 6-8 meseci nego što prvi radni softver javno isporučeni bili uskraćeni za udobnih alata i drugih učešća, sve to isporučiti trebaju koristiti iste alate fizički učestvovali alati ne izrade.

* Vremenski raspored predložen u gore navedenoj tabeli je optimističan, zasniva se na obavljanju procedura nabavke u normalnim situacijama, a postoji pretpostavka da zapošljavanje kvalifikovanog osoblja ili nabavka kvalifikovane kompanije nema prepreka. Posvećenost IT osoblja i gradonačelnika opština je više nego neophodna.

Zaključci

Zasnovano na globalnim trendovima u razvijenim zemljama i zemljama u razvoju, globalna agenda se brzo kreće ka spašavanju i promovisanju demokratije kroz direktno učešće građana. Učešće građana u digitalnom obliku u digitalnoj eri je način na koji se participacija građana oblikuje. U 2021. godini, situacija nakon Covid-19 je nepobitna činjenica pred nama. Situacija nakon Covid-19 dramatično ubrzava potrebu za uspostavljanjem tehnologije i svih drugih koji omogućavaju potpuno učešće građana u digitalnom pristupu.

Institucije kosovske Vlade na svim nivoima imaju dobru IT infrastrukturu, njena IT infrastruktura i ekosistem podržavaju dalju skalabilnost i proširenje. Opštine imaju minimalne uslove za razvoj daljih programa učešća građana. Šira javnost, posebno mlađa i srednja, ima minimalnu potrebnu informatičku pismenost za korišćenje.

Vlada Kosova radi na pozicioniranju zemlje kao regionalnog centra za proizvode i usluge u vezi sa informacionom tehnologijom (IT), nadograđujući se na jake IT veštine unutar radne snage.

Ministarstvo administracije lokalne samouprave izradilo je plan i postavilo za cilj razvoj nove holističke platforme za lokalne opštine u periodu do 2025. godine. Platforma će se fokusirati na praćenje opštinskih organa, povećanje interakcije građana sa lokalnim izabranim predstavnicima. To bi omogućilo praćenje i prezentaciju svih investicija u realnom vremenu, opštinskog budžeta i sopstvenih prihoda, otvorenih i interaktivnih podataka, pružanja usluga građanima i online i poštanskim preduzećima, urbanističkih planova naselja, građevinskih dozvola i uslova, uvođenje procesa procene opštinske zakonitosti u realnom vremenu i mnoge druge usluge.

Procenat korisnika interneta u ukupnoj populaciji je: 93%⁷. Pristup internetu na Kosovu je veći od proseka EU. Korisnici mobilnog interneta kao procenat ukupne populacije: 78%. Aktivni korisnici društvenih mreža kao procenat ukupne populacije: 45%.⁸

⁷ Prema publikaciji Eurostata „Osnovne brojke o zemljama proširenja“ – izdanje 2019., Kosovo je u 2018. godini imalo najveći procenat domaćinstava sa pristupom Internetu kod kuće u regionu (93%).

⁸ Izvor: Datareportal- Digital 2019: Kosovo